

FİLİSTİN'DEKİ İŞGALE MEŞRUIYET ÜRETEBİR YÖNTEM OLARAK İSRAİL ARKEOLOJİSİ

Menderes KURT*

Öz

Bu çalışma İsrail'deki *arkeoloji* çalışmalarını siyasete bulaşmış bir olgu, işgali meşrulaştıran bir yöntem olarak ele almakta ve arkeoloji çalışmalarının Filistin topraklarında Yahudi varlığını daha fazla görünür kılarak normalleştirdiğini, Filistin varlığını ise daha arka plana iterek hükümsüz hale koymaya çalıştığını iddia etmektedir. İsrail, Filistin'de yaptığı arkeolojik kazıların çıktılarını hem kitabi olarak “vaat edilmiş topraklar” argümanını hem de toprakla olan bağını ve hak iddialarını güçlendirmek için kullanmaktadır. Böylelikle arkeolojik kazılarda elde edilen maddi “kanıtlar” çerçevesinde bu toprakların sadece Yahudilere ait olduğu tezine destek üretilmektedir. Özellikle İsrail, son dönemde Kudüs ve Batı Şeria üzerindeki hak iddialarını meşrulaştırmak için çeşitli arkeolojik maddi “kanıtları” müzeler, akademik yayınlar, medya üzerinden ve diplomatik bir araç olarak kullanmaktadır. Bu çerçevede çalışma, İsrail'deki arkeolojik çalışmaları, bu çalışmaların ulus inşasıyla olan ilişkisini, müze, medya ve akademik çalışmalarda elde edilen bulguların nasıl yansıtıldığını ve diplomatik bir ikna yöntemi olarak nasıl kullanıldığını göstererek, İsrail'de arkeolojinin işgale meşruiyet üreten bir yöntem olduğu iddiasını kanıtlamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: *İsrail, Arkeoloji, Toprak, Yahudi, Filistin, İşgal ve Meşruiyet*

Abstract

Israel Archaeology as a Method Producing Legitimacy to the Occupation in the Palestine

This study considers the archaeological studies in Israel as a politicized phenomenon, a method that legitimizes the occupation, and claims that archaeological studies normalize the Jewish presence in Palestinian lands by making them more visible and try to invalidate the Palestinian existence by pushing them into the background. Israel uses the outputs of its archaeological excavations in Palestine both to strengthen its argument of “promised land” and its bounds and claims to the land. Thus the “material evidence” obtained in archaeological excavations are used to support the thesis that these lands belong only to Jews. In particular, Israel has recently instrumentalised various archaeological material evidence through museums, academic publications, media and diplomacy to justify claims on Jerusalem and the West Bank. In this

* Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü Doktora Öğrencisi, E-posta: kurtmndrs@gmail.com.
ORCID: 0000-0002-9513-3417

(Makale Gönderim Tarihi: 06.02.2019 - Makale Kabul Tarihi: 15.03.2020)

context, the study focuses on the archaeological studies in Israel and their relation to nation-building as well as showing how the findings obtained in museums, media and academic Works are reflected and used as a method of diplomatic persuasion, in order to prove the claim that in Israel, archeology is a method that provides legitimacy for the occupation.

Key Words: *Israel, Archeology, Land, Jewish, Palestine, Occupation, Legitimacy*

Giriş

Bu çalışma, İsrail'in arkeolojiyi Filistin toprakları üzerindeki işgalini meşrulaştıran bir yöntem olarak nasıl kullandığını ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. İsrail-Filistin çatışmasının ana odağını oluşturan “toprak” üzerinde taraflar hak iddialarını meşrulaştırmak için arkeoloji bilimini nasıl kullanmaktadır? İsrail'in toprak üzerindeki siyasi hegemonyası, arkeoloji vasıtasıyla nasıl söylemsel bir hegemonyaya dönüşmektedir? İsrail arkeoloji çalışmalarının son dönem Kudüs ve Golan Tepeleri gibi tartışmalarda, İsrail işgalini meşrulaştırmadaki rolü nedir? sorularına cevap aramaktadır. Bu çerçevede çalışma, İsrail arkeolojisinin siyasal –ideolojiden muaf olmadığı- bir yapıya sahip olduğu gerçeği üzerinden, İsrail'in arkeolojik kazılar sonucu elde ettiği maddi kalıntıları bölgede Yahudi varlığına dair bir kanıt olarak göstererek/sergileyerek, işgal etmiş olduğu topraklarda kendi varlığını normalleştirmeye çalıştığını, bunun yanında bölgenin yerlileri olan Filistin varlığını ise arkeolojik “kanıtlar” çerçevesinde yerli statüsünden yabancı statüsüne taşıyarak hükümsüz kılmaya çalıştığını iddia etmektedir. İsrail bunu ise toprak üzerindeki egemenliğine ek olarak arkeolojik, tarihsel söylem üzerinden kurmuş olduğu egemenlik sayesinde yapmaktadır. Böylelikle Filistin geçmişine dair var olan çoklu anlatı tek bir anlatıya –Yahudi-indirgenmektedir¹. Bu çerçevede Yahudi varlığı, tekleştirilmiş egemen Yahudi anlatısı üzerinden daha görünür kılınarak normalleştirilmektedir. Toprakları işgal edilmiş yerli Filistin anlatısı ise Yahudi anlatısı üzerinden ötekileştirilerek hükümsüz hale getirilmektedir.

Nitekim konuya dair var olan literatürde, İsrail'in politikleştirilmiş arkeolojisi sayesinde bölgenin tarihsel anlatısını nasıl tekleştirdiğini, ulus-devlet oluşum sürecinde hem köken arayışı hem de ulus arasında kolektif hafıza ve

¹ Bu durum tarihsel bir olayın aslında çoklu olan anlatısının “iktidar” tarafından tekleştirilmesi meselesidir. Özellikle Michel-Rolph Trouillot'un *geçmişini susturmak* olarak kavramsallaştırdığı bu durum, olan ve olduğu söylenen arasındaki farkın iktidar anlatısı tarafından doldurulmasıdır. Böylelikle olayın diğer anlatı ve aktörleri geri plana itilerek tek bir anlatı ve aktör anlatısı ön plana çıkarılmış olur. Bu diğer tarihsel anlatıların suskunluğuna sebep olmakta ve tek bir tarihsel anlatının kabul görmesi, bilinmesi ve bunun üzerinden bir bilincin oluşmasına sebebiyet verir. bkz. Trouillot 2015.

duygudaşlık oluşturmak için kullandığı açık bir şekilde ortaya konulmuştur². Fakat yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu İsrail arkeolojisinin ulus bilinci oluşturma ve ona köken arama açısından nasıl yeniden üretim çabasında olduğu üzerinde durmuştur. İsrail'in arkeoloji çalışmalarının dışarıyı³ ikna etmek için nasıl bir yöntem olarak kullanıldığı ihmal edilmiştir. Arkeolojik kanıtlar çerçevesinde üretilen tarihsel anlatı üzerinde aitliğini belirlemiş olan toprağın, diğerleri tarafında da kabul görmesi gerekmektedir. Filistin gibi iki halkın bir arada yaşadığı, hak iddiasında bulunduğu ve uluslararası bir soruna dönüşen bir toprak parçası üzerinde hak iddia etme ve onu kendine mal etme noktasında, diğer ulusların ikna edilmesi elzemdir. Özellikle İsrail'in işgal ettiği ve uluslararası hukuk tarafından gayri meşru olarak kabul edilen topraklar üzerinde hak iddiası ve varlığını meşrulaştırması için bu gereklidir. Nitekim işgal edilen toprak, arkeolojik kazılarda bulunan maddi bulgulara kimlik kazandırma şeklinde belli bir kimlik ile ilişkilendirilerek, hedef kitlede “Yahudi toprağı” algısı oluşturması ve toprak üzerinde belirtilen hakkı meşru görmeyen kesime söylemsel olarak karşı argüman üretmesi gerekmektedir. Arkeoloji kullanılarak işgal ve Yahudi varlığını normalleştirilme ve Filistin varlığının topraktan koparılacak hükümsüz kılma çabası bu noktada başlamaktadır. Keith W. Whitelam'ın belirttiği gibi İsrail'in kendi tarihsel varlığına dair ortaya koymuş olduğu tarihsel kanıtları ve bulguları diğer kaynaklarla destekleyerek dışarıya sunması, uluslararası alanda Yahudilerin toprakla olan ilişkisini belirginleştirmekle birlikte Filistinlilerin toprakla ilişkisini silikleştirmektedir. Bu da bölgeyi dışarıya Yahudi bir kimlikle yansıtmakta ve İsrail işgalini üretilmiş olan “tarihsel hak” söylemi çerçevesinde meşru göstermektedir⁴.

Nadia Abu el-Haj, Keith W. Whitelam ve Albert Glock gibi İsrail arkeoloji çalışmalarının Filistin kimliği üzerindeki etkisini önemli düzeyde yaptıkları çalışmalarla ortaya çıkararak araştırmacıların oluşturduğu literatür, büyük oranda aynı anlatıya sahip olmakla birlikte önemli oranda tarihseldir. İsrail'in arkeolojiyi günlük siyasette kullanımına nispeten dikkat çekilmiştir. Bu

² İsrail'de arkeolojisi ve politikleşmiş hali için bkz. Yosef, Mazar 1982. Ayrıca, İsrail arkeolojisi ve İsrail'de ulus ve kimlik oluşturma politikası arasındaki ilişkiyi açıklamanın yanında Filistinliler varlığı üzerindeki olumsuzlukları için bkz. El-Haj 2001 ve El-Haj 1998; Silberman, Small 1997; Zerubavel 1995. Filistin tarihinin arkeolojik ve tarihsel çalışmalarla geri plana itilmesi ve bölge tarihine Yahudi tarih anlatısının hakimiyeti üzerine ve özellikle bunda Kutsal Metin Arkeolojisinin oynadığı role dair bkz. Whitelam 1996; Glock 1994.

³ Burada *dışarı* olarak vurgulanmak istenen ise İsrail'in muhatap aldığı kesimdir. İsrail'in muhatap altığı kesim ise çoğunlukla kendisine yakın duran çevredir: ABD ve Avrupa kamuoyudur. Bununla birlikte İsrail işgaline karşı çıkan kesime de hitap etmektedir. Ortaya konulan arkeolojik bulgular ve tarihsel anlatı İsrail karşıtı kesim için bir şey ifade etmemesine rağmen karşı argüman ürettiği için önemlidir.

⁴ Whitelam 1996, 129.

noktada çalışma, geçmiş çalışmalardan yararlanmakla birlikte, güncel olaylarda arkeolojinin meşruiyet üretme rolü üzerine de bir tartışma yapmayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda İsrail-Filistin çatışmasının tarihsel gelişimiyle birlikte İsrail arkeolojisinin kimlik tanımlamada yaşadığı dönüşüme odaklanmaktadır. Bu çerçevede İsrail arkeolojisi dönemsel anlamda iki özellik taşımaktadır. İlk olarak, Siyonizm'in ilk gelişim dönemlerinde Filistin'e göç eden Yahudiler Filistinlileri görmezden gelmiştir. Filistin'e yerleşen ilk Yahudiler, arkeolojik çalışmalarında kutsal metin anlatılarını takip etmiştir. Bu nedenle çalışmaları Yahudi odaklıdır. İkincisi ise devletin kurulması ve İsrail-Filistin çatışmasının uluslararası bir soruna dönüşmesi sonucu toprak üzerinde görünür olan Filistin varlığının yerine Yahudi varlığının yerleştirilmeye çalışılmasıdır. Bu ise arkeolojik veriler üzerinden kimin yerli olduğu tartışmaları ve mekânsal anlamda Filistin varlığının zayıflatılması şeklinde yapılmaktadır. Nitekim Filistinlilere ait olan mekânların yok edilmesi ve mekânın kimliğinin müzeler, anıtlar, arkeolojik materyallerin kamuya medya yoluyla sunulması burada önemli bir işlev görmektedir. Bu çerçevede çalışma, öncelikle İsrail-Filistin çatışmasında asıl mesele olan toprağa kimlik kazandırmada arkeoloji çalışmalarının rolüne değinecektir. Daha sonra ise İsrail'in arkeoloji sayesinde dışarıya yansıttığı ve büyük oranda kabul gören tarihsel anlatısının Filistin kimliği üzerindeki etkisi belirtilen özellikler üzerinden ortaya koymaya çalışılacaktır.

Toprak ve Arkeoloji: Siyonist Bakışın Şekillenmesi

*“Geçmiş kontrol etmek, şimdiki zamanın kontrolü için meşrulaştırıcı kaynaklar sağlar”*⁵ düşüncesi, tarih çalışmalarında öne çıkan anlayışlardan biridir. Bu çalışmalarında gösterdiği gibi kontrol edilen geçmişin, şimdi ve gelecekte kontrolünü sağladığı şey “toprak”tır. Ulus için belirlenmiş toprak üzerindeki egemenlik modern devlet inşasında en önemli olgulardan biridir. Nitekim devleti oluşturan ulusun tanımlaması bir bakıma teritoryaldir. Bu mantıktan hareketle iyi tanımlanmış ulusların iyi tanımlanmış topraklara sahip olması gerekir. Yani halk ve toprak birbirine ait olmalıdır. Smith'in belirtmiş olduğu gibi, söz konusu olan toprak herhangi bir yer olması mümkün değildir; o, “tarihi” bir toprak “yurt” ve halkın “beşiği” olmalıdır. Burada belirtilen “tarihi toprak” ulusun nesiller boyu birbirleriyle ortaklaşa ve yararlı etkilerde bulunduğu topraktır. Böylelikle toprak “ataların” yaşadığı tarihsel bir mekân haline dönüştürülerek, kimliği ulus ile özdeşirilir⁶.

⁵ Kohl 1998, s. 236.

⁶ Smith 2015, s. 25.

Modern devletlerde ulus kimliği ve toprağın kimliği arasında kurulan tarihsellik neden gereklidir? Hali hazırda fiziksel olarak egemen olunan toprağın tarihsel bir mekân haline dönüştürerek kontrol sağlamak kime karşı veya kimi ikna etmeye yönelik bir çabadır? Ulusun üzerinde yaşadığı toprağın tarihselliğine yapılan atıf, toprağın doğal kaynakları dâhil üzerinde bulunan bütün maddî kültür öğeleri ulusa ait, yabancıların kullanımına ve sömürüsüne kapalı hale getirilmiş olur. Bu noktada ulus ve toprak arasında kurulan bu tarihsel bağ, toprak üzerinde hak iddiasında bulunabilecek veya toprağın aitliğinin kime ait olduğu konusunda görüş belirtebilecek olan ulusları ikna etmeye yaramaktadır. Böylelikle ulusun toprak üzerindeki varlığı ve egemenlik hakkı geçmişle kurulan bağ vesilesiyle meşrulaştırılmış ve ulus toprak üzerindeki fiziksel egemenliği meşrulaştıran ve kabul gören bir argümana sahip olmuş olur. Fakat belirli bir ulus ve toprak arasında kurulan bağın sağlamış olduğu meşruluğun inandırıcılığı⁷, sadece tarihsel anlatıyla sağlanamamaktadır. Ulus ve toprak arasında kurulan bu tarihsel bağın geçmişe ait maddî kalıntılar ile de desteklenmesi, yani tarihsel anlatı bir şekilde görünür hale getirilmelidir. Bu noktada arkeoloji bilimi ulusun kökeni ve toprak üzerindeki tarihsel sürekliliğini göstermek açısından zengin kanıtlar sunmaktadır⁸.

Arkeoloji ve ulus arasındaki bu yakın bağlantı arkeolojik kalıntıların toprağın kimliğinin belirlenmesinde, özellikle toprak ve ulus arasında kurulan tarihsel anlatının görünür kılınmasında oynadığı rolden yani uluslar arasındaki toprak sorununun tarihsel aitliğine ürettiği meşruiyetten kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede, Ortadoğu ve Orta Avrupa gibi fetihlerin ve halkların birbirlerine karıştığı, toprağa dair anlaşmazlıkların bol olduğu noktalarda, arkeolojik verilerin toprak üzerinde hak iddialarını güçlendirmek için kullanılması olağandır. Burada arkeolojik veriler bölgede yaşayan halkların hangisinin önce burada yaşadığı, hangisinin geçmişi daha eskiye dayandığını kanıtlayacak potansiyelde olduğu için “özcü” veya “ilkçi” bir konseptte sahiptir⁹. İlk olmak bu noktada hak iddialarını güçlendiren ve daha fazla meşruiyet sağlayan bir anlayışa dayanmaktadır. Nitekim İsviçre gibi farklı halkların ve kimliklerin bir arada yaşadığı yerde, birlikte yaşama kültürünün oluşması ve toprak üzerinde diğer ülkelerin hak iddialarını çürütmek için arkeolojik kazılar sonucu ortaya

⁷ Bisharat'ın belirttiği gibi Filistin'e sonradan gelerek yerleşen ve işgalci vasfında olan İsraililer açısından buradaki varlıklarını meşrulaştırmak bir süreklilik arz etmektedir. Ayrıca meşrulaştırma araçları olabildiğince çeşitlilik göstermektedir. Avrupalı değerlere sahip olduklarını iddia eden ilk Yahudi yerleşimciler “uygarlaştırma misyonuna” sarılmıştır. Aynı şekilde “ata toprağı, güvenlik gerekçeleri ve terörleştirme” yaklaşımların hepsi Filistin'deki Yahudi varlığını meşrulaştırma/normalleştirmek içindir. bkz. Bisharat 1994, ss. 545-546.

⁸ Arifaj 2002, ss. 279-301.

⁹ Kohl 1998, s. 225-226.

çıkan “göl evleri” örneği kullanılmaktadır. Böylelikle diğer halklar bölgeye gelmeden önce burada antik İsviçrelilerin yaşadığı, dilsel ve kimliksel farklılıkların daha sonra oluştuğu belirtilerek, toprak üzerinde ortak bir köken miti üretilmiştir¹⁰.

Ulusun toprakla kurulan bu özel ve özcü tarihsel anlatısı yeniden üretilmiştir. Ayrıca fethedilmiş toprağı tekrar fethetmeyi amaçlamaktadır. Bu noktada arkeolojik veriler gerçeğe odaklanmaktan öte, belirli tarihsel anlatıları kanıtlamaya odaklıdır. Yani arkeolojik verilerin manipüle edilmesi sonucu mevcut durumun (işgal) meşrulaştırılması söz konusudur¹¹. Arkeolojinin bu tür kullanımı ile bir ulus kendi tarihsel hikâyesini doğrularken, diğer uluslara ait olan tarihsel hikâyeyi yok hükmünde bir muameleye tabi tutar. Maddi kültürün bu şekilde manipülasyonu, toprak üzerinde hak iddiasında bulunabilecek unsurları teke indirgemektedir. Nitekim yukarıda belirttiğimiz gibi bir toprak parçasının “yurt” olması için Smith’in işaret ettiği gibi *“hem özdeşlik hem tanıma olmalıdır: ona ait olan topluluk tarafından teritorya olarak hissedilmeli ve teritorya üzerinde iddiası olan topluluğun bu hakka sahip olduğu dışarıdakilere kabul ettirmelidir”*¹². Bu noktada politikleşmiş ve güçlü argüman üretme potansiyeline sahip olan İsrail arkeolojisi, toprağın kimliğini Yahudileştirmek adına arkeolojik kazılar sonucu elde etmiş olduğu maddi bulguları, toprak ve Yahudi halkının onunla olan bağlantısının tarihselliğine dair kanıt olarak sunarak, işgal etmiş olduğu bölgelerdeki varlığını meşrulaştırma çabasındadır¹³.

Siyonist ideolojinin üzerinde düşüncelerini temellendirdiği asıl mesele topraktır. Bu toprak Yahudileri diaspora yaşamının kendilerine sunduğu aşağılanma hissinden kurtarmakla birlikte boş olmalıydı. Fakat 1897 tarihinde Basel’de gerçekleştirilen I. Siyonist Kongresi’nden itibaren Yahudi yerleşimi için sunulan bütün projeler ret edilmiştir. Çünkü bu projelerde sunulan hiçbir toprak parçası Yahudilere atalarının toprakları olan Filistin gibi “anayurt” olma hissiyatı yaşatma potansiyeline sahip değildir¹⁴. Fakat anayurtlarına dönüş yoluna çıktıkları zaman Yahudiler burada yaşayan yerli Filistin halkı ile karşılaşmıştır. Yani “topraksız bir halk için halksız bir toprak” fikrinin *halksız bir toprak* kısmında *pürüzler* bulunmaktadır¹⁵. Boş olduğunu var sayıp geldikleri “ata toprakları”nda bulunanlar kimdi ve bunlarla ne yapacaklardı? Bu noktada ilk Siyonistler Filistinlileri görmezden gelmiştir.

¹⁰ Sommer 2017, s. 176-177.

¹¹ Sommer 2017, s. 179.

¹² Smith 2002, 55.

¹³ Kohl 1998, s. 238; Scham 1998, s. 301-303.

¹⁴ Tellioğlu 2015, s. 32-39.

¹⁵ Shapira 2012, s. 4-5.

İsraili gazeteci Ari Şavit, *Vaat Edilmiş Topraklarım* isimli kitabında, ilk Siyonistlerden olan dedesi Albert Bentwich'in 15 Nisan 1897'de Filistin yolculuğuna dair aktardığı notlar, ilk Siyonistlerin Filistin'e ve toprağa dair algılarını çok iyi aktarmaktadır. 16 Nisan'da ayak bastığı Yafa limanında Albert, Filistin'in kalabalık ve gürültülü yaşamı ile karşılaşır. Şavit, dedesinin Filistinlilerin varlığına çok yakından tanık olmasına rağmen O, "*sahipsiz topraklar, sükuneti ve vaat edilmişliği*" görür der: "*büyük dedem ...bu yurdu mevcut haliyle görmüyordu. Yafa'dan Mikveh İsrail'e şık bir vagona giderken, Filistin'in Ebu Kabir köyünü görmüyordu...Filistin'in Yazur köyünü görmüyordu...Filistin'in Safarand köyünü görmüyordu...Hadisa, Gimzu ve El-Kubbab köylerini görmüyordu ... ve Ramla'da buranın aslında bir Filistin kenti olduğunu gerçekten görmüyordu*"¹⁶.

Şavit, 1897'de Filistin'de yarım milyondan fazla Arap, Bedevi, Dürzi, yirmi şehir ve kasaba, yüzlerce köy olmasına rağmen, "*detaycı olan Bentwich bunları nasıl fark etmedi? Keskin bakışlı Bentwich Ramla'nın keskin kulesinden bakarken Yurdun ele geçirildiğini nasıl görmez? Atalarının topraklarının başka bir halk tarafından işgal edildiğini nasıl anlamaz?*" şeklindeki sorular ile dedesini sorgulamaktadır. Onun deyimiyle Bentwich, "*görüyor ama görmezlikten geliyor*"¹⁷. Bentwich, bölgenin şimdi başka bir halkın mülkü olduğunu gördüğü an kendi varlığının normalin dışına çıkacağına farkında olarak, Filistinlilere doğal çevrenin bir parçasıymış gibi muamele etmektedir¹⁸. Bu görmemezlik, bir sonraki aşamada görme, yok etme ve dönüştürme aşamasına geçmiştir. İsrail arkeolojisinde de Bentwich'in bakış açısı hâkimdir. Aslında toprak üstünde ve altında olan görünür maddi kalıntılardan çok görmek istenilene odaklanılmaktadır. Siyonistlerin ve onların yönlendirdiği İsrail arkeolojisinin Filistin varlığını görmeleri ve ona göre hareket etmeye başlamaları, Filistin varlığının başkaları tarafından fark edilmesi ile olmuştur. Dışarıdan fark edenleri ikna etmek için ise, fark ettiği, fakat görmezden gelmiş olduğu Filistin varlığını görmezden gelme durumundan çıkarıp, onun yerine kendi görünürlüğünü koymaya başlamıştır¹⁹.

¹⁶ Şavit 2015, s. 29.

¹⁷ Şavit 2015, s. 29.

¹⁸ Bu dönem bölgede Filistinlilerin çoğunluk olmasına rağmen azınlık olarak Yahudilerin daha görünür olmasında Britanya Manda yönetimi politikalarının önemli bir etkisi olmuştur. Nitekim Britanya yönetimi tarafından ilan edilen Balfour Deklarasyonunun dilinden de anlaşıldığı üzere Filistinliler bölgede çoğunluk olmalarına rağmen azınlık olan Yahudilerin yanında "diğer" olarak tanımlanmıştır. Britanya yönetiminin bu politikasının sağladığı imkanlar çerçevesinde Yahudiler, yaptıkları tarihsel ve arkeolojik çalışmalarla daha görünür hale gelmiştir. Britanya Manda yönetiminin Filistin politikası için bkz. Ediz 2015, s. 141-176; Ediz 2019, ss. 99-122.

¹⁹ David Ben Gurion girişimleri sonucunda Filistin'deki yer isimlerini Talmudik çağa uygun olarak Yahudileştirmesi için bkz. Shapira 2014, s. 83.

Kutsal Metin Arkeolojisi: Var Olduğuna İnanılan Hikâyenin Peşinde

İsrail'in Filistin üzerindeki hak iddialarının “güçlü” bir dayanağı vardır. Nitekim bilindiğı üzere bu, *Kutsal Metin* anlatısıdır. Kutsal metin anlatısı göz önüne alındığında bu topraklar Yahudilere tanrı tarafından verilmiştir. Daha doğrusu tanrı tarafından “kutsal toprak” statüsüne yükseltilen bu topraklar, Yahudilere vaat edilmiştir. Bu çerçevede hareket eden dindar veya seküler fark etmeksizin Siyonistler, bu anlatıyı toprak üzerindeki haklarının en önemli *senedi* olarak kullanmaktadır²⁰. Böylelikle toprak İsraililer için, Yahudi halkının “vatanı, ana toprağı ve doğum yeri” statüsüne yükseltilmiştir²¹. Fakat kitabî olan bu anlatının inandırıcılığı veya ikna ediciliğı Siyonistler için yeterli olmasına rağmen dışarıya karşı bu anlatının inandırıcılığını arttırmak için kutsal metin anlatısının görünür kılınması gerekmiştir. Bu çerçevede İsrail, öyküler, resimler, gravürler, anılar, tarih, sinema, harita ve arkeoloji kullanımıyla mekânı ve zamanı *kitabî mukaddes anlatısına uygun olarak* yeniden biçimlendirmektedir. Böylelikle kutsal metin anlatısı görünür kılınarak, toprağına ait olma duygusu güçlendirilmiş ve dışarıya Yahudi toprağı imajı yansıtılmaya çalışılmıştır²². Özellikle bu noktada arkeoloji önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü arkeoloji sayesinde toprağın derinliklerinden çıkarılan maddî kanıtlarla toprağın üzerinde kesilmiş olan zincir yeniden bağlanabilmektedir. Başka bir deyişle arkeoloji, tarihsel anlatının güvenilirlik ihtiyacını giderir²³. Yahudiler gibi “*kendi tarihsel koşullarına göbeğinden bağılı insan grupları anlattıklarının kurgu mu tarih mi olduğunu ayırt etmek zorundadır*”²⁴. Bu ayırt etme işlemi güvenilirlik yarattığı için ikna etme noktasında daha işlevsel bir rol oynar. İki bin yıldır “vatan toprakları”ndan uzak ve “sürgün”de olan Yahudiler açısından, Yahudi yerleşimine yeniden tarihsel bir derinlik katmak gerekmiştir. Buda ancak kutsal metin anlatılarında geçen, Filistin'in Yahudi dünyasının merkezi olduğı dönemlere –Davud Krallığı (M.Ö.1000-722), II. Tapınak Dönemi (M.Ö. 521-M.S. 70)- dair maddî kalıntılar bulmakla mümkün olabilirdi²⁵. Nitekim arkeoloji kullanılarak İsraililerin kutsal metinde belirtilen hikâyeleri doğrulanmaya çalışılmıştır. Bu da arkeoloji manipülasyonunun en iyi örneklerinden bir tanesini oluşturmuş ve literatüre *kutsal metin arkeolojisi* (biblical archaeology) terimini kazandırmıştır.

²⁰ Ben-Gurion, İngilizlerin Filistin'e gönderdiği araştırma komisyonlarından birinde yaptığı konuşmada “Eski Ahit (Kitab-ı Mukaddes) bizim tapu belgemizdir” demiştir. bkz. Segev 2004, s.112; Ram 1995, s. 91-124.

²¹ Attias, Benbassa 2012, s. 193-194.

²² Attias, Benbassa, 2012, s. 213-214.

²³ Loomba 2000, s. 78-92.

²⁴ Trouillot 2015, s. 36.

²⁵ Attias, Benbassa 2012, s. 222-223.

İsrail tarihi ve arkeolojisi, kutsal metin verileriyle yükselmiştir. 19. yüzyıldan itibaren bölgede çalışmalar yürüten arkeologların yaptıkları çalışmalar çoğunlukla kutsal metni rehber almış ve kutsal metinde geçen hikâyeleri ortaya çıkarmaya odaklıdır. Bu özelliği nedeniyle yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu doğrudan Yahudi tarihi ile ilişkilidir. 1920'de İsrail'de ilk Yahudi kazısı olan Hamat-Tiberias yöneticisi olan Nahum Schloucz, İsrail arkeolojisinin amacının kutsal topraklarda, toprağın derinliklerinde bulunan Yahudi varlığını ortaya çıkarmak olduğunu belirtir²⁶. Kutsal metin arkeolojisi üzerine müstakil bir çalışma yapan Terje Oestigaard, İsrail arkeolojisine hâkim olan kutsal metin verilerini doğrulama misyonunun Yahudi tarihine dair pek çok tartışmalı mit oluşturduğunu, bu mitlerin ise dünya kamuoyunda kabul gördüğünü belirtir. Özellikle Amerikalı kutsal metin arkeologların İsrail'in toprak ile olan bağlantısını güçlendiren bir rol oynadığına atıf yapmaktadır²⁷. Erken Filistin tarihine dair yaptıkları çalışmalar önemli oranda bilgi kirliliğine sebep olmuş, günümüz eleştirel arkeologların büyük çoğunluğu halen oluşan bu bilgi kirliliğini temizleme çabasıdadır.

Kutsal metin arkeologlarının üretmiş olduğu bilgiler, çağdaş arkeologlar tarafından önemli eleştirilere tabi tutulmaktadır. Kutsal metin arkeologlarının var olan bilgiye ulaşma yöntemleri arkeoloji biliminin maddi kalıntıları yorumlama yönteminden ve bilimsellik çabasından uzaktır. Örneğin Kudüs ve diğer bölgelerde yürütülen arkeolojik kazılarda elde edilen maddi kalıntılar pek çok farklı şekilde yorumlanabilme ihtimaline sahipken onlar tek ve kesin bir yorumda bulunur²⁸. Etnik kimlik anlayışıyla hareket eden kutsal metin arkeologları, tarih öncesi döneme ait olan maddi kalıntıları bir etnik gruba indirgeyerek, sadece etnik olarak Yahudi/İsraililerin bölgede var olduğunu belirtirler. Burada elde edilen arkeolojik materyalin çoğunluğu Yahudilere bağlayarak, diğer etnik grupların varlık alanları büyük oranda daraltılmaktadır²⁹. Normalde arkeolojinin maddi kültürün kimliğini belirleme konusundaki bütün zorlukları ve gösterdiği hassasiyete rağmen, kutsal metin arkeologları bu konuda kesin konuşabilmektedir. Oestigaard'ın deyimi ile bu noktada kutsal metin arkeologları, arkeolojide maddi kültürün kimliğinin belirlenmesinde önemle üzerinde durulan *form* ve *yorum* arasındaki bağı görmezden gelerek, maddi kültürü belli bir etnik gruba göre yorumlayabilmektedir. *Form* (kültürel materyal) maddi, sabit, nicel iken, *yorum* (kültürel materyalin taşıdığı anlam), değişen, dinamik, niteliksel ve maddi olmayandır. Arkeologlar materyalin

²⁶ Shavit 1997, s. 56.

²⁷ Oestigaard, 2007.

²⁸ Oestigaard 2007, s. 8-9.

²⁹ Oestigaard 2007, s. 73-74.

yorumu hakkında çoğunlukla spekülatif ve gerçeğe en yakın olanı dikkate alırlar. Fakat kutsal metin arkeologları form ve yorum arasındaki bu “kalın” farkı görmezden gelerek, yorumu bir form niteliğine büründürerek, kesinleştirmektedir³⁰. Nitekim Kudüs’te Herodian dönemine ait bulunan bir genç kadın (yanmış) iskeleti, kutsal metin ve milliyetçi Yahudi arkeologlar tarafından Roma işgaline karşı yapılan son savunmadan kalan bir kanıt olarak yorumlamıştır. Kadın iskeletinin yakınlarında bulunan bir mızrağa işaret ederek, kadının işgalcilere karşı kendini savunduğu belirtilmiştir³¹. Yine aynı şekilde, Filistin’e göç eden ilk İsraililerin peşine düşen kutsal metin arkeologları yerleşimlere dair bulunan kalıntıları, örneğin ev tiplerini, doğrudan İsraililerle ilişkilendirmiş, bölgedeki diğer halkların bu tür evlere sahip olma ihtimalinin üzerinde fazla durmamıştır. Böylelikle maddi kültürün kimliği Yahudi olmuştur³².

Kutsal metin arkeologlarını takip eden İsrail’in ilk arkeologları da kutsal metin anlatıları rehberliğinde arkeoloji çalışmaları yapmıştır. Bu çalışmaların büyük çoğunluğu ise bölgede Yahudi varlığını görünür kılmaya odaklanmıştır. 1960’tan itibaren yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu M.S. 70 yılındaki sürgün öncesine odaklanmaktadır. Özellikle Bronz ve Demir çağı, yani İsraililerin bölgeye ilk adım attıkları dönemlere aittir. 1967’de başlayan ve İsrail’in en önemli arkeologlarından biri olan Benjamin Mazar tarafından yürütülen Kudüs kazıları, doğrudan Demir ve Bronz çağlarına odaklanmakta, kutsal metin anlatılarda geçen Davud Şehrini bulmaya yöneliktir. Nitekim istenilen dönem kalıntlarına ulaşmak için diğer dönemlere ait kalıntılar yok edilmiştir³³. Bu çerçevede İsrail’e gerekli sembolleri sağlayan II. Tapınak dönemi arkeolojisi üzerine çalışan ve kutsal metin anlatılarının peşine düşen Yigael Yadin, Yahudi Tarihçi Flavius Josephus’un *Yahudi Şavaşları*’nda anlattığı Masada anlatısının³⁴ peşine düşmüş ve bu anlatıyı kanıtlamayı hedeflemiştir. Masada’da yaptığı kazılar sonucu Yadin, ülke gençliğinin vatan uğruna can vermeyi aşıl原因an ulusal bir anlatıyı, Yahudilerin toprak ile olan bağını sergileyen bir anlatı aşamasına taşımıştır. Böylelikle Masada, Yahudilerin ortak geçmişini vurgulayan ve ortak kaderlerini gösteren bir “gösteri merkezi” ve turistler için Yahudilerin toprak üzerindeki hakkını ve varlığını somutlaştıran bir mekâna dönüştürülmüştür³⁵. Masada kazıları üzerine

³⁰ Oestigaard 2007, s. 74.

³¹ Jones 1994, s. 18.

³² Oestigaard 2007, s. 74.

³³ Yosef, Mazar 1982, s. 317-320.

³⁴ Masada, 960 Yahudi isyancının Romalılara teslim olmak yerine toplu intihar etme olayına dairdir. Bu olayın sağ kalan yaşlı bir Yahudi tarafından anlatıldığı iddia edilmektedir.

³⁵ Zerubavel, 1995; Olgun 2013, s. 22-23.

yaptığı çalışmalar ve yorumlarla Yadin, Masada'ya dair var olan çeşitli anlatıları görmezden gelerek, doğrudan bir Yahudi anlatısı oluşturmaya çalışmıştır³⁶. Nitekim günümüzde bu anlatı halen geçerliliğini korumaktadır.

Kutsal metin arkeologlarının üretmiş olduğu bilgi kirliliği içerisinde Filistinlileri bulmak zordur. Yapılan arkeoloji çalışmaları ile Yahudilerin toprakla olan bağında tarihsel bir süreklilik kurulmuştur. Buna karşın Filistinliler ise tarihsellikleri olmayan, sadece modern dönemde Yahudilerle birlikte görünürleşen nesnelere şeklinde yansıtılmıştır. Bu noktada Filistin tarihini modern dönem –İsrail-Filistin çatışması- ile sınırlı tutulması, toprakla kurulan kimliksel bağda zayıflık yaratmaktadır³⁷. Kısacası, modern dönemle kısıtlanmış ve antik tarihle kurulan zayıf tarihsel anlatı, Filistinlilerin toprakla olan ilişkisini Yahudilerinki gibi anlatan ve bunu görsele döken bir hikâyenin oluşmasını engellemektedir. Var olsa bile bu, modern çalışmaların gölgesinde kalmaktadır. Nitekim bölgenin genel tarihi söz konusu olduğunda Yahudi anlatısının baskınlığı, toprağın Yahudilerle bağlantısı ve bunun diğerleri tarafından kabulüne güçlü argüman oluşturmaktadır. Yani bölgeye ister Filistin ister Yahudiye ister İsrail denilsin, bu coğrafyadan söz edildiğinde akla Yahudiler ve onların toprak ile olan ilişkisi gelmektedir. Filistinlilik modern zamana ait bir olgu olduğu için tarihsel olarak bir Filistin yurdu sınırlarından bahsetmek zordur. Buna karşın İsrail'in kutsal metin ve onun arkeolojik verilerle desteklenen tarihsel anlatısı sayesinde böyle bir zorluk bulunmamaktadır. Toprak Yahudilerle ilişkilendirildiği için mekânsal, tarih Yahudi hükmünde olduğu için ise zamansal bir boşluk bulunmamaktadır. Burada tarihe dair oluşturulmuş bir teklik söz konusudur, Filistin tarihinin yeri Yahudi tarihinin bir parçası, bir eklentisi olarak anlatıldığından, Filistinlilerin tarihi için bir sessizlik söz konusudur. Böylelikle İsrail *zaman* ve *mekânın* kontrolünü elde etmiş olur³⁸.

Kutsal metin arkeolojisi sayesinde baskın bir konuma ulaşan Yahudi anlatısına karşılık Filistinlilerin toprakla olan tarihsel bağlantısını ortaya koymak için nispeten karşı arkeoloji çalışmaları yapılmıştır. Filistin Arkeoloji Enstitüsü'nün kurucusu olan Amerikalı arkeolog Albert E. Glock³⁹, Filistin tarihinin batılı kutsal metin arkeologları ve İsraililer tarafından sessizleştirilmesine en büyük eleştiriyi getiren kişidir. Nitekim “*Archaeology as*

³⁶ Sand 2011, s. 145-147.

³⁷ Whitlam 1996, s. 3, 23.

³⁸ Whitlam 1996, 43, 72, 101

³⁹ Arkeolojik çalışmalar bölgede deyim yerindeyse kan davasına dönüşmüş durumdadır. Bunun en açık örneği Filistin varlığını görünür kılmak amacıyla yaptığı çalışmalardan dolayı 19 Ocak 1992 tarihinde Amerikanlı arkeolog Albert Glock'un, Batı Şeria'da maskeli bir kişi tarafından öldürülmesidir. Glock'un ölümüne dair daha fazla bilgi için bkz. Lamie 2007; Fox 2002; Fox, *The Guardian*, 2 Jun 2001; Washington Report on Middle East Affairs, January 1994.

Cultural Survival: The Future of the Palestinian Past” isimli makalesinde, 19. yüzyıl ile 20. yüzyıl başlarında bölgede yapılan arkeolojik kazıların Filistinlilerin aleyhinde kullanıldığını belirtir. Filistin tarihine hak ettiği değeri vermek için uğraşan Glock, arkeologların kutsal metin anlatılarının peşine düşmesi nedeniyle bölgenin Yahudi olmayan –özellikle İslami- dönemlerinin dışarıda bırakıldığına değinir. Nitekim Filistin varlığına dair kalıntıların – köyler, şehirler, mimari yapılar- ortadan kaldırılması sonucu Filistinlilerin tarihle olan bağlantısı koparılmıştır⁴⁰. Glock ise İslami arkeolojinin yanında yaptığı kazılar ile bölgede tarihsel çeşitliğe vurgu yapmaya çalışmıştır. Böylelikle Siyonist ve kutsal metin arkeologları tarafından görmezden gelinen Filistin tarihine ve tarihsel coğrafyasına vurgu yapmıştır. Kutsal metin arkeolojinin ürettiği tarih öncesi Filistinlilerin “*tamamıyla dışarıdan kültür ithal eden düşük bir kültür*” mitine karşı çıkmıştır⁴¹. Glock, Batılı ve İsrail söyleminin hâkimiyeti nedeniyle bölgenin yerlilerini kendi kültürel geçmişlerinden uzaklaştırdığını söyler⁴². Nitekim Glock, Osmanlı dönemi Filistin’ine, özellikle İsrail tarafından yok edilen 418 Filistin köyü üzerine yaptığı çalışmalarla Filistin varlığını yeniden görünür kılama çabasına girmiştir⁴³. Fakat onun da belirttiği gibi baştan itibaren nitelikli Filistinli araştırmacıların ve devlet desteğinin olmayışı, Filistin arkeolojisinin kendi sesini duyurması ve karşı argüman üretmesi bağlamında önemli bir engel olmuştur⁴⁴.

Yersizleştirilmiş Yerliler, Kim Yerli?

2007 yılında Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas’ın Filistin kimliğinin kadim geçmişini vurgulamak amacıyla, modern Filistinlilerin atalarının Kenanlılar olduğu yönünde bir söylemde bulunması, İsraili araştırmacılar tarafından eleştirilmiştir. Abbas’ın bu söylemine yapılan en büyük eleştiri, modern Filistin kimliğinin sonradan oluşturulduğu için böyle antik bir köken bulma çabasının sağlam temelleri olmadığı yönündedir⁴⁵. Böylelikle “yerli olmayan” Filistinliler otomatik olarak “yabancı” statüsüne indirgenmiştir. Bu çerçevede bölgede “yerli” Yahudi imajına karşılık, yerli Filistin olgusu üzerinden toprağın tarihini araştırma yok hükmünde sayılmıştır. Özellikle İsraililerin bölgeye geldikleri geç antik çağ üzerine çalışmalarda bölgede yaşayan Kenanlılar gibi antik kavimlerin modern bir etnik grupla ilişkisinin var olabileceği ihtimali görmezden gelinmiştir. Böylelikle modern dönemde etnik

⁴⁰ Glock 1994, s. 71.

⁴¹ Glock 1994, s. 79-78.

⁴² Glock 1994, s. 71.

⁴³ Çalışması ölümünden sonra yayınlanmıştır. Bkz. Khalidi 1992.

⁴⁴ Glock 1994, s. 78.

⁴⁵ *Tablet Magazine*, 8 February 2017.

olarak sürekliliği sağlayan bu nedenle de yerli vasfını taşıyabilen tek etnik grubun Yahudiler olduğu düşüncesi üzerinden, Yahudi yerliliği fikri ön plana çıkarılmaktadır⁴⁶. Filistinlilerin yerli olmadığından hareketle yapılan yorumlar, Filistinlilerin kendileri dâhil toprak üzerindeki bütün hak iddialarını doğrudan gayr-ı meşrulaştırmaktadır.

Gayr-ı meşrulaştırma, kişi ve grupları negatif sosyal kategoriler içine hapsedmek şeklinde kendini daha kabul edilebilir –pozitif kimlik inşası-kılmaktadır. Diğer grubu damgalamak, onların belirli işlevlerden uzak tutmak ve dışlamak, kendine “tahsis edilmiş alanlar/nitelikler” yaratarak başat bir kimlik kazanmayı sağlamaktadır⁴⁷. Karşı tarafa yüklenen bu özellikler kendini meşrulaştırmayı beraberinde getirmektedir. Bu çerçevede meşru olmak için belirlenmiş olan -ki kendinde bulunan- normların karşı grupta var olmadığını - varsa bile bir şekilde çürütülen- belirterek, hak iddiaları yok sayılır. İsrail örneğine bakıldığında en azından arkeolojik argümanların Filistinlilerin yerli olmadığını vurgulayarak, toprak üzerindeki hak iddialarının da meşru olmadığı belirtilir⁴⁸. Nitekim İsrail-Filistin sorunu analizlerinde Bar-Tal, “*çatışmanın esasının bir grubu insana uygun norm ve değerlere göre davranılması gereken bir ortamdan dışlayan kategorilendirmedi*”⁴⁹ der. Böylelikle insanlığın dayandığı temel ilkeleri çiğnediği ya da yerliliği gerektiren özellikleri taşımadığı belirtilerek kategorileştirilen grup, gayr-ı meşrulaştırılarak geleceğe hazırlamakta ve ona karşı uygulanan olumsuz tutum olumlu kılınmaktadır. Ötekinin yerli olmadığını söyleme, otomatik olarak kendini meşrulaştırmayı, yerli olduğu söylemini sağlar⁵⁰. Bu çerçevede İsrail kendi yerliliğini kutsal metne ve arkeolojik “kanıtlara” dayandırmakta ve Filistinliler bölgenin yerlileri olmadığı için ise her türlü hak iddiasını yok sayarak, toprağın her türlü tasarrufu hakkını kendileri için meşru görmektedir⁵¹. Nitekim Edward W. Said bu durumu güzel bir şekilde özetlemektedir: “*Bizim tarihimizin çok önemli bir kısmı kapalı, biz görünmez bir halkız. İsrail anlatısının gücü ve etkisi, neredeyse tümüyle, bir çöle gelen ve nihayetinde bu halkı, yerleşik varlıkları olan ve kasabalarda ve şehirlerde hayat sürüp kendi toplumsal varlıkları olan bir yerli halk değil, sürülmesi gereken göçebeler olarak görerek davranmış öncülerin kahraman konumuna oturtulmasına dayanıyor. “Göçebe/yerli olmayan” figürünün kurgulanması son derece karmaşık bir süreç, fakat Siyonistler bir halk olarak bizimle baş etmeye çalışırken bu figürden kesinlikle faydalandılar*”⁵².

⁴⁶ Piterberg 2015, s. 202-203,228.

⁴⁷ Bilgin 2016, s. 234.

⁴⁸ Bar-Tal 1990, s. 70.

⁴⁹ Bar-Tal 1990, s. 70.

⁵⁰ Bar-Tal 1989, s. 171-172, 175.

⁵¹ Oren, Bar-Tal, David 2004, s. 136-137, 139-140.

⁵² Said 2017, s. 34.

İsrail arkeolojisi, antik çağda İsraililerle birlikte bölgede yaşayan Retenu, Hurru, Amuru, Kenan, Filistliler gibi kavimlerle modern Filistinlileri hiçbir şekilde ilişkilendirmemektedir. Bu noktada tarih İsraililerle başlamakta ve tarihin kökenine dair bir teklik oluşturulmaktadır. Ortaya konulan maddi kanıtlarla bölgeyi “anavatan statüsünde sahiplenen tek kavmin Yahudiler” olduğu imajı yaratılmaktadır: “Diğer kavimlerin sadece tarih öncesi ve yok olmuş yerliler oldukları için antik Filistin tarihi diye bir olgudan bahsedilemez. Filistin ismi Avrupalılar tarafından verildiğine göre modern Filistinlilerin tarihselliğine bir vurgu yapmak ve bunun üzerinden bir tarih yazmak mümkün değildir.”⁵³. Tarihsel olarak Filistinlilerin yerliliğini vurgulayabilecek maddi kanıtların “olmayışı” toprak üzerinde bir boşluk yaratmakta ve bu boşluk İsrail tarafından doldurulmaktadır. Nitekim bu şekilde arkeolojik ve tarihsel olarak Yahudilerin dışında bir halka ait olabilecek maddi kültür ve tarihsel kayıtlar Yahudileştirilerek, modern Filistinlilerin dışında bir yere yerleştirilmektedir⁵⁴.

Eski bir geçmişi “olmayan” Filistinlilerin yerli statüsünden çıkarılması, eskiliğinden “emin” olunan İsraililerin yerliliği olgusu, İsrail tarafından yapılan “işgali” ortadan kaldırmakta ve yerini “tarihsel hak” almaktadır. Kanada’da B’nai Brith kurumunun koordinatör avukatlığını yapan Ryan Bellerose’nin *Tablet Magazin*’de çıkan bir makalesinde İsraililerin Filistin’de yerliliği üzerine tartışmaktadır. Kendisine bu konuda gelen sorular ve Yahudilerin buranın yerlileri olmadığı argümanına cevap vermek üzere bu makaleyi kaleme almıştır. Ryan, makalesinde yerliliğin toprakla olan kültürel, dilsel ve manevi bağlantıyla belirlendiğini söyler. Ayrıca toprakla olan antik bağlantısının devamında kendi kaderini tayin (self-determinasyon) hakkını gerçekleştirmiş olmalıdır. Nitekim bu noktada arkeolojinin Yahudi yerliliğinin kesin olduğunu belirtir. Aynı zamanda Arapların Yahudiler gibi toprakla derin bağları olduğu iddiasının meçhul olduğunu söyler. Çünkü Araplar toprakla olan uzun ilişkilerinin tarihsel olarak kanıtlayabilseler bile bu İsraililerin eskiliği ile boy ölçüşemez. Filistinli Arapların kökeni Hicaz olduğu için onların yerliliğini iddia etmek zordur der. Nitekim aynı şekilde Kenanlıların modern Filistinlilerin ataları olması mümkün değildir. Çünkü arkeolojik kayıtlar Kenanlıların tamamen yok edildiğini ispatlamaktadır⁵⁵. Bu çerçeveden bakıldığında Filistinlilerin yerliliği arkeolojik verilerle dışarılaştırılırken, yine dışarıdan gelen Yahudiler yerleştirilmektedir. Filistin geçmişi sadece Müslüman geçmişiyle sınırlandırılmaktadır. Makalede iki nokta dikkat çekmektedir. İlk olarak Hz. İbrahim’in Ur’dan göç etmesi ve Filistinlilerin Hicaz’dan göç etmesi

⁵³ Whitelam 1996, s. 55.

⁵⁴ Whitelam 1996, s. 61.

⁵⁵ *Tablet Magazine*, 8 February 2017.

meselesidir. Ona göre her ikisi de dışarıdan gelmiş olmasına rağmen hem uzun geçmişe sahip hem de burayı anayurt statüsü veren Yahudilerin yerliliği daha baskındır. Bu noktada bütün Filistinlilerin Hicaz'dan geldiği ve bölgedeki yerli nüfustan hiç kimsenin Müslüman olmadığı “gerçeğinden” hareket etmektedir. Yine yerlilik mefhumu uzun geçmişle ölçülmektedir. Böylelikle Filistinlilerin bölgede İsraililerden daha eski olan antik kavimlerle olan bağlantısı yok sayılarak/görmezlikten gelinerek, modern dönemde bölgedeki en eski tek etnik yerli grubun Yahudiler olduğu vurgulanmış olur. Kimlik olgusunun tarihselliği ve kültürle olan ilişkisi bağlamında bakıldığında, Yahudilerin toprakla olan ilişkisinin kadimliği yerlilik statüsü “özelleştirilmekte”, Filistinlilerin ise yerliliği vurgulayacak bir kadim geçmişleri olmadığı için varlığı ve hak iddiaları hükümsüz kılınmaktadır⁵⁶.

Genişleyen Arkeoloji Genişleyen Yerleşimler

İsrail-Filistin çatışmasının çözüme ulaşmasının önündeki en büyük engellerden biri, 1967'den itibaren işgal edilmiş topraklarda (Kudüs, Batı Şeria) kurulan Yahudi yerleşimler sorunudur. Bu yerleşimler uluslararası hukuk tarafından gayr-ı meşru olarak tanımlanmasına rağmen bugün genişlemeye devam etmektedir. Yerleşimlerin büyük kısmı İsrail'de Dini Siyonistler (National Religious) tarafından inşa edilmektedir. Yerleşimciler dini argümanlardan destek almakta ve kutsal metinde belirtilen yerleri ele geçirmek suretiyle modern İsrail sınırlarını genişletmeyi amaçlamaktadır. Kutsal metin İsraili olarak tahayyül edilen yerler ise antik İsrail'in kalbi olan Yahuda ve Samariya (Batı Şeria)'dır⁵⁷. Fakat bu noktada Yerleşimciler için yerli halk olan Filistinlilerin belirleyici varlığı bir problem teşkil etmekle birlikte kendi varlıklarının meşruiyeti tartışmaya açılmaktadır. Nitekim Yahudi yerleşimciler kendileri açısından oluşan meşruiyet problemini kutsal metin anlatılarının toprağa dair oluşturduğu özel bağlantıya sığınarak gidermeye çalışmaktadır. Fakat teolojik olan kutsal metin bağlantısı çoğu kişiyi (dışarıyı) ikna etmemektedir. Bu noktada Batı Şeria'da yürütülen arkeolojik kazıların hem söylemsel olarak yerleşimciler için işgali sürdürmeye meşruiyet yaratmakta hem de arkeoloji doğrudan bir işgal yöntemi olarak kullanılmaktadır. Kutsal metin anlatısından edinmiş oldukları öznelliğe ve ayrıcalıklı “üstünlüğe” binaen, sömürgeleştirilenlerin mevcudiyeti inkâr edilmektedir. Piterberg'in formülleştiği şekilde, *“kutsal kitap eliyle edinilen vatan topraklarında egemen olma yönünde bitmez tükenmez bir arayış içerisindeki Yahudi*

⁵⁶ Bilgin 2016, s. 234.

⁵⁷ Watkins 2010, s. 16, 23. Yerleşimcilerin toprakla kurdukları tarihsel bağ, kolektif hafızanın oluşturulmasında oynadığı rolü üzerine ayrıntılı bilgi için bkz. Gabel 2013.

yerleşimciler, o topraklardaki Filistinli mevcudiyeti sömürgeleştirme pahasına yok saymaktadır”⁵⁸. Nitekim Filistinlilerin bütün görünürlüklerine rağmen Yerleşimciler açısından Filistinliler, üzerlerinde eylemde bulunan nesnelere⁵⁹. Nitekim kutsal kitap anlatılarıyla bezenen ve arkeolojik kazılar sonucu zenginleştirilen Yahudi varlığı ve toprakla olan özelliği, Filistinlilerin nesnellikliğini daha belirgin kılmaktadır.

Batı Şeria’da arkeolojik kazılarını idaresini yürüten İsrail Eski Eserler ve Müzeler Kurumu ve İsrail Arkeoloji Ofisi (İAO) gibi kurumların desteğiyle 1967’den itibaren bölgede arkeolojik kazılar yapılmaktadır. İki kurumun desteği ile yürütülen kazılara bakıldığında yerleşimlerin genişlemesiyle doğru orantılı ilerlediği görülmektedir⁶⁰. Diakonaina IHL Resource Center’ın 2015 yılında İsrail’in işgal edilmiş bölgelerde özellikle de C Bölgesinde ve Kudüs’te arkeoloji vasıtasıyla Filistin varlığının ortadan kaldırılmasına dair hazırlanan rapor, yerleşimciler ve arkeoloji arasındaki bağı ortaya koymaktadır. 1967 ve 2007 yılları arasında İsrail otoriteleri Batı Şeria’da 980, Doğu Kudüs’te 349 kazı çalışması gerçekleştirmiştir. Ayrıca Kudüs’te 1143 kazıya lisans verilmiş, 6050 alanda araştırma yapılmıştır⁶¹. İsrail tarafından yapılan bu kazılar Filistinlileri kendi topraklarına ulaşmasını engellemektedir. Bölge öncelikle kazı alanı olması vesilesiyle ulusal park ilan edilmekte ve sonraki aşamada Filistinliler ulusal park ilan edilen alandan çıkarılmaktadır. Fiziksel olarak Filistinliler bölgeden çıkarıldıktan sonra toprak arkeolojik verilerin sağladığı kanıtlar çerçevesinde “kimliği” belirlenerek, başka bir etnik grubun hak iddiaları minimize edilmektedir. Nitekim yukarıda ismini vermiş olduğumuz İAO kurumunun en önemli görevi Yahudilerin/Yerleşimcilerin toprakla olan bağını güçlendirmektir. Bunun yanında bölgede bulunan arkeolojik maddi kanıtlar konferanslar ve medya aracılığıyla/desteğiyle dışarıya sunulmaktadır.

Bölge arkeolojik kazılar sonucu milli park ilan edildikten sonra bölgede açılan müzeler vesilesiyle, bölge turizme açılmakta ve bölgeye turlar düzenlenmektedir. Fakat bu turistik turlar doğrudan İsrail’in toprakla olan bağını vurgulamak, yani toprak üzerindeki Yahudi görünürlüğünün sergilemek şeklinde yürütülmektedir. Nitekim bu turların en iyi örneğini özellikle kutsal metinle bağlantısı, Tur Rehberi Yossi Maimon’un *Discover the Land of Israel* isimli kitabında görülmektedir. Kendisi de bir yerleşimci olan Yossi, insanları kutsal kitapta geçen ve arkeolojik kazı yerlerine yaptıkları turlarla Yahudilerin

⁵⁸ Piterberg 2015, s.123.

⁵⁹ Piterberg 2015, s. 175-176.

⁶⁰ Raphael Greenberg ve Adi Keinan’ın Batı Şeria üzerinde yapılan arkeolojik kazıları gösteren haritalara ve yerleşim haritasında bakıldığında bu daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bkz. Greenberg, Keinan 2009, s. 5, 19.

⁶¹ *Occupation Remains*, 2015, s. 8, 12.

toprakla olan derin bağlantısını ortaya koymaya çalışmaktadır. Nitekim Ramallah yakınlarında yer alan Şilo yerleşimine yaptığı ziyaretinde, önce kutsal kitapta geçen Şilo anlatısını anlatmakta ve bunu günümüze bağlamaktadır. Böylelikle işgal statüsünde olan Yahudi yerleşimler, ata topraklarına, yani “olması gerekene, normal olana” bir dönüşü ifade etmektedir. Onun antik Yahudi anlatısı, bugünün Yahudi varlığının normalliğinin açıklaması olmuştur:

Turdan alıntı: “*Bugün, yıllarca devam etmiş olan yıkım ve perişanlıktan sonra, Şilo’da dağa yerleşen ve toprağı eken yeni bir topluluk vardır (yerleşim), bu manzara İsrail varlığını (kutsal kitap anlatılarından olan) geri getirmiştir*”⁶².

Batı Şeria arkeolojik kazıları sadece geçici bir askeri işgalin geçici bir sonucu olarak düşünülmemelidir. Aksine arkeolojik çalışmalar askeri işgali derinleştiren ve kalıcılaştıran bir işlev görmektedir. Oluşturulan site ve parkların, kültürel, tarihsel ve sosyal bir bağlayıcılığı bulunmaktadır. Bununla birlikte yerleşimlerin genişlemesinde önemli bir işlevi bulunmaktadır. Nitekim çoğu yerleşim tarihsel ve kültürel olarak kendilerine yakın hissedebilecekleri, toplulukta kültürel hafızayı güçlendirecek olan kutsal metinde ismi geçen mekânların üstünde kurulmaktadır. Bu çerçevede çoğu yerleşim arkeolojik kazıları takiben o bölgede kurulmuştur. Ayrıca pek çok yerleşimin yanında bir arkeolojik sit alanı bulunmaktadır. Hebron (El-Halil)’da Yahudi varlığını artırmak amacıyla önce bölgeye arkeolojik kazılar düzenlenmiş, bölge daha sonra yerleşimlere açılmıştır. Nitekim 1983’te Şilo, Susya, Tel Rumeida ve Zabuta gibi yerleşimler önce arkeolojik sit alanı olmuş daha sonra yerleşime açılmıştır⁶³. 1986 yılında Susya’da yaşayan 340 Filistinli aile bölgede arkeolojik kazı yapılacağı bahanesiyle 500 metre uzağa taşınmaya, 1991’de tekrar 15 km uzağa gitmeye zorlanır. Yine aynı şekilde 19. yüzyılda kurulan 1600 kişilik Zif (Tel-Zif) kasabası sakinlerini yerinden etmek için bölge arkeolojik sit alanı ilan edilmiştir⁶⁴. Hebron örneği üzerinde gittiğimizde arkeolojik kazı ve yerleşimleri takiben bölgede, tarihsel varlığı görünürleştirme mekânı olan müzeler açılmaktadır. Hebron’da Good Samaritan, Kudumin, Kiryat Arba, Şilo, Beit El benzeri müzeler aktif bir şekilde çalışmaktadır. Yerleşimlerin içinde yer alan bu müzeler, her bir yerleşimin tarihsel hak iddialarını destekleyen arkeolojik maddi kültür örnekleri sunmaktadır⁶⁵. Bu verileri bize sağlayan Diakonaina IHL Resource Center raporu, bu çabaların Filistin varlığını bölgede yok etmek, onları köklerinden uzakta yaşamaya zorlamayı amaçlamakla birlikte, yerleşimlerin genişlemesine ve bölgenin Yahudi bir görünüm kazanmasına meşruiyet sağladığını belirtir⁶⁶.

⁶² Maimon 2016, s. 55.

⁶³ *Ocupation Remains*, 2015, s. 23.

⁶⁴ *Ocupation Remains*, 2015, s. 24.

⁶⁵ *Ocupation Remains*, 2015, s. 25-26.

⁶⁶ *Ocupation Remains*, 2015, s. 29.

Batı Şeria'daki arkeolojik kazıların yapılması noktasında yerleşimciler ve hükümet arasındaki iş birliği önemli bir faktördür. Nitekim 14 Kasım 2017'de İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu'nun YESHA konseyinin Hebron yerleşimleri ve Batı Şeria temsilcileri düzenlediği toplantıda yaşananlar, arkeolojik verilerin yerleşimciler açısından taşıdığı önem ve işgalin meşrulaştırılmasındaki rolü açısından iyi bir örnek sunmaktadır. Toplantıda Netanyahu'ya Hebron'daki Hizkiya bölgesindeki yerleşimlerin genişletilmesinde oynadığı rol dolayısıyla teşekkür edilmiştir. Burada Netanyahu'ya Teşekkür Sertifikası ve Madalya takdim edilmiştir. Ayrıca Bar-Ilan Üniversitesi tarafından hazırlanan, Hebron'daki arkeolojik kazıları özetleyen bir el kitabı hediye edilmiştir. Kitap II. Tapınak döneminde bölgede yaşayan Yahudi yerleşimleri, dönemin ritüel, para ve çeşitli maddi kültür kalıntılarına dairdir. Yerleşim liderleri kitap üzerine şu notu düşmüştür: "*Patriarchs şehrindeki antik Yahudi yaşamının yeni keşiflerinin bir koleksiyonu*"⁶⁷.

Mekânın Kimliği: Kudüs'ün Yahudileştirilmesi

Kudüs üç semavi din tarafından kutsal kabul edilen bir mekân olması hasebiyle, üç dine ait mekânsal kimlikleri şehirde görme imkânı bulunmaktadır. Fakat 1967 tarihinde İsrail'in Kudüs'ü işgal etmesi sonucu kentin kimliği önemli düzeyde değişmeye başlamıştır. Demografik olarak, Kudüs'e yapılan göçler kentte Yahudi nüfus oranını artırmakla birlikte, kent kimliğinin Yahudileşmesine de yol açmıştır. Doğu Kudüs özelinde, İsrail arkeoloji kazılarının, müzelerinin, milli parklarının genişlemesi sonucu bölgenin mekânsal kimliği an be an Yahudileşmektedir. İsrail, işgal statüsünde olan bu bölgede yaptığı düzenlemeler sonucunda Yahudi görünürlüğünü arttırmaktadır. Böylelikle şehirde oluşturulan Yahudi görünürlüğü sayesinde işgal ve Yahudi varlığı normalleştirilmektedir.

Jan Assmann'ın hatırlama kültürü ve mekânın kimliği arasındaki kurmuş olduğu bağlantı, İsrail'in Kudüs'te yapmaya çalıştığını anlama noktasından önemli bir çıkış sağlamaktadır. Hatırlama kültürü onun değimiyle neyi "unutmamamız" gerektiği ya da kime neyi "hatırlatmamız" gerektiğini açıklayan bir kavramdır. Bu bellek tekniği şöyle işlemektedir, seçilen belirli mekânlara bilince yerleştirilmek istenen görüntüleri aktarmak suretiyle, görüntü ve mekân arasında bir ilişki yaratılır. Böylelikle bir mekâna istenilen kimlik, bu bellek tekniği sayesinde oluşturulabilmektedir⁶⁸. Nitekim böylelikle insan ve içinde yaşadığı mekânlar arasında sıkıdan bir bağ oluşturulur ve bu zaman boyutunda şekillendirilir. Nitekim Bilgin'in işaret ettiği gibi, "*çevre hem*

⁶⁷ *The Jewish Press*, 15 November 2017.

⁶⁸ Assman 2015, s. 37.

grubun pratiklerinde biçimlenen gruba özgü bir mekân ve hem de gurubu tarihine bağlayan sembolik bağ olması nedeniyle, belirleyici bir rol oynar. Bu çerçevede bir grubun bir yerin kimliği ile kendini ilişkilendirmesi ve bireyler tarafından atfedilen değer o yerin kimliğinin biçimlenmesinde önemlidir”⁶⁹. Böylelikle mekânın kimliği bir grubun kolektif kimliğiyle ilişkilendirilerek, mekân ve grup arasında ayrılmaz bir bağ oluşturulur. Özellikle grubun kendisine ait olan belli semboller, simgeleri mekânda görünür kılması, hem dışarıya karşı mekânın kime ait olduğunu göstermesi açısından hem de mekânın kontrolünün kimde olduğunu göstermesi açısından önem arz etmektedir. Bu noktada semboller ve simgelerin tarihi olması ve bunların görünür kılması hem mekânın kimliği açısından hem de mekân üzerindeki hak iddialarının güçlenmesi açısından önemli bir olgudur⁷⁰. Bu çerçevede İsrail, Kudüs'te yürüttüğü arkeolojik kazılar sayesinde bölgeyi sit alanları, parklar ilan ederek, bölge üzerinde Filistin kimliğine dair var olan kanıtları yok etme, yerine Yahudi varlığını görünür hale getiren kanıtlar, simgeler, semboller yerleştirmek şeklinde mekânın kimliğini Yahudileştirmekte ve böylelikle dışarıdan gelen kişilerin belleklerine bölge Yahudi şeklinde işaretlenmektedir.

1967 savaşı sonrası İsrail tarafından ele geçirilen doğu Kudüs'te hemen arkeolojik kazı organize edilmiştir. Benjamin Mazan liderliğinde, Harem-i Şerif'in güney batısında 1968'de ilk kazı başlatılmıştır. Kudüs kazısı İsrail'in en büyük kazısı olmakla birlikte, İsrail medyası tarafından burada elde edilen maddi kanıtlar sürekli Yahudilerin Kudüs'teki tarihsel haklarına bir kanıt şeklinde sunulmaktadır. Fakat burada önemli olan nokta yapılan kazıların mekânın kimliğinin değiştirilmesinde oynadığı roldür. Bu noktada yapılan kazılar öncelikle Yahudi varlığını ortaya çıkarmak için görünür olan Filistin varlığını ortadan kaldırmakla başlar. Bu çerçeveden bakıldığında Kudüs kazıları Yahudi varlığının en görünür olduğuna inanılan Davud Krallığı ve II. Tapınak dönemi kalıntılara odaklanmıştır. Mağaribe, Shafar, Maidan Mahalleleri kazılar nedeniyle boşaltılmış ve yıkılmıştır. Ortadan kaldırılan Filistin fiziksel varlıklarının yerlerini ise Yahudilere ait olan anıtların, kalıntıların sergilendiği müzeler, sit alanları ve parklar almıştır⁷¹. Bu vesileyle kutsal metin turizmi merkezine dönüştürülen bölge, burada sergilenenler Kudüs'ün İsrail'in “bölünmez başkenti” olduğu iddiasına tarihsel destek sağlanmaktadır. Al-Jazeera haber kanalına yaptığı bir röportajda İsraili arkeolog Yonatha Mirzachi, Kudüs'teki arkeolojik kazıların şehrin aitliğini belirleme noktasında Yahudiler lehine çalıştığına işaret etmiştir. Aynı şekilde Tel Aviv Üniversitesi'nde

⁶⁹ Bilgin 2016, s. 321.

⁷⁰ Bilgin 2016, s. 339.

⁷¹ El-Ha 1998, s.170-172.

Profesör Rafi Greenberg, “İsrail’in arkeolojiyi, bölgedeki (Kudüs) varlığını yaymak için bir silah şeklinde kullandığını” belirtmiştir. Özellikle Silvan’da yürütülen kazıların bu noktada önemli olduğuna işaret etmiştir⁷².

Nitekim Doğu Kudüs’ün yakınında yer alan 55 bin nüfuslu Silvan yerleşkesinin hikâyesi mekânın kimliğinin değiştirilmesi konusunda çok iyi bir örnek sunmaktadır. Silvan 1967’de işgal edilmiştir. Silvan’ın hemen yanında İsrail’in en önemli kazı alanı olan antik Davud Şehri kazıları devam etmektedir. Antik İsrail tarihinde önemli bir merhaleyi temsil eden Kral Davud tarafından Yesubilerden alınan bölge, Kudüs’ün ilk nüvesi sayılmaktadır. Ondan sonra gelen oğul Süleyman’ın ise şehri genişletip Kudüs şehrini inşa ettiğine inanılmaktadır. Davud Şehri, Eski Şehrin dışında bulunmaktadır ve *Jerusalem Walls National Park* ismiyle milli park ilan edilmiştir. Davud Şehri dâhil olmak üzere bölgenin bütün kontrolü, Doğu Kudüs’te yerleşimleri yöneten Ir David yani EL’AD kuruluşunun kontrolündedir. Parkın bütün finansal, arkeolojik ve turistik hizmetlerini yöneten EL’AD, bölgeye gelen Turistlerin kente dair tamamen bir Yahudi imgesi ile dönmesi konusunda ciddi çalışmalar yürütmektedir. Nitekim yok edilen maddi kültürün yerine gösterilen yer üstündeki yeni gerçekler, sadece Yahudi varlığını görünür kılmaktadır. Silvan’da devam eden işgal, arkeolojik kanıtlarla Yahudi mirasına dâhil edilmiştir⁷³. Shlay’ın belirttiği üzere bu durum, mekânın kimliği üzerine sağlanan hâkimiyet aynı zamanda politik bir kimlikle bütünleşmekte ve meşruiyet sağlamaktadır⁷⁴. Tarihsel kent üzerine kurulan kimliksel hegemonik güç dışarıya karşı bir ikna yöntemi olarak kullanılmaktadır. Nitekim Davut Şehri Kazıları bu hegemonik imajı kurma noktasında önemlidir⁷⁵.

Davud şehrini her yıl yaklaşık 400 bin turist ziyaret etmektedir. Yapılan turistik turların önemli bir durağını ise Burnt House’dur. el-Haj’ın belirttiği üzere Burnt House kalıntılarına dair var olan ihtimaller dışarıda bırakılarak yanmış bir kadın kolu ve onun yanındaki mızrak kalıntısı Kudüs’ün Romalılar tarafından ele geçirildiği döneme (M.S. 70) ait şekilde sunulmaktadır. Ayrıca bu kalıntılar üzerinden toprağını korumaya çalışan bir Yahudi anlatısı ön plana çıkarıldığını vurgular⁷⁶. Arkeolojik kalıntılar üzerinde bu tür yorumlarda bulunma yukarıda işaret ettiğimiz gibi arkeoloji biliminde form ve yorum arasında var olan farkı görmemektir. Böylelikle manipüle edilen maddi kalıntı, hem bir gruba ilişkilendirilmekte hem de mekânın kimliği gruba indirgenmektedir. Bölgenin yeniden yaratılan kimliği üzerine Birzeit

⁷² *Al-Jazeera*, 16 November 2013.

⁷³ Shlay, Rosen 2015, s. 4-7.

⁷⁴ Shlay, Rosen 2015, s. 41.

⁷⁵ Shlay, Rosen 2015, s. 54.

⁷⁶ El-Haj 1998, s. 170.

Üniversitesi'nde arkeolog olan Hamed Salem tarafından “her yıl eski şehrin parklarını ziyaret eden ziyaretçiler, yerleşimciler tarafından manipüle edilmekte, yaptıklarıyla yerleşimleri açık bir şekilde meşrulaştırmakta ve bu arkeolojik siteler park olma vasfını kaybetmiş, ideoloji aşıl原因an parklara dönüşmüştür” şeklinde yorumlamıştır⁷⁷.

Kudüs'ün kimliğinin Yahudileştirilmesinde İsrail'in oluşturmuş olduğu parklar ve özellikle müzeler bu noktada önemlidir. Nitekim Benedict Anderson'un belirttiği üzere, devletlerin ulus inşa etme politikalarında eğitim, idari düzenlemelerin yanında üç iktidar kurumu önemli bir işlevi bulunmaktadır. Bunlar nüfus sayımı, harita ve müzelerdir⁷⁸. Bu üç iktidar kurumu “birlikte sömürge devletinin mülkünü, bu mülkün coğrafyasını, yönetilen insanların doğasını ve eskiliğinin meşruluğunu nasıl hayal ettiğini derinden şekillendirir”. Nüfus sayımı çoğunluk olmayı sağlar. Haritalar ise bölgenin hem kendi insanları hem de dışarıdan muhayyilesini belirler. Böylelikle ulus kendi egemenliğini ülkenin her yerine taşıırken yabancı varlığını dışarılaştırır⁷⁹. Müzeler ise müzeleştirilen hayal gücünün saklandığı ve halkın toprakla olan kadim geçmişinin sergilendiği mekânlardır. Böylelikle üç unsur ve özellikle arkeolojinin müzeleşmesiyle birlikte halk, haritalandırılmış toprak üzerindeki varlığını müzeler sayesinde eskiden yeniye doğru seyredebilecek ve başkalarına seyrettirebilecektir⁸⁰. Bu çerçevede El-Haj'ın işaret ettiği üzere İsrail bölgeyi parklar şeklinde müzeleştirmekte, aynı zamanda maddi kalıntıların sergilendiği müzeler açarak, gelen ziyaretçilere Yahudi ulusunun Kudüs ile olan tarihsel bağlantısını sergilemektedir. Müzeler yoluyla kendi hayal etmiş olduğu şeyi dışarıdakine de hayal ettirmeye çalışmaktadır. Kudüs'ün pek çok yerine inşa edilen müzeler vasıtasıyla İsrail, Kudüs'e dair farklı hikâyeler aktarmakta ve gelen ziyaretçilerin Kudüs tarihindeki Yahudi varlığı hikâyelerini içselleştirecekleri bir atmosfer sunmaktadır. Nitekim El-Haj'ın burada üzerinde durduğu bir diğer nokta ise arkeolojik maddi kanıtların yeni mahalleler kurulurken, bina mimarisinin bu kalıntılardan hareketle antik bir nitelikte inşa edilmesidir. Böylelikle mekânın tamamı müzeleştirilmekte ve mekân bütünüyle Yahudi bir atmosfere dönüştürülmektedir⁸¹.

⁷⁷ *Al-Jazeera*, 16 November 2013.

⁷⁸ Anderson 2017, s. 182.

⁷⁹ Anderson 2017, s. 192; İsrail'in harita üzerinden toprağın kimliğini Yahudileştirmesine dair Negev ve Avara bölgelerinin bütün coğrafi ve beşeri noktalarının isimlerini Kitab-ı Mukaddes anlatısına uygun olarak Yahudileştirilmesi için 18 Temmuz 1949 yılında David B. Gurion'un tertip ettiği, İsrail Keşif Topluluğu hazırladığı harita iyi bir örnek oluşturmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Benvenisti 2002.

⁸⁰ Anderson 2017, s. 192-206.

⁸¹ El-Haj 1998, s. 176-177.

Medya ve İkna

İsrail’de arkeoloji “ulusal hobi” niteliğinde olması dolayısıyla medyanın bölgede bulunan yeni arkeolojik bulgulara ilgisi yoğundur. Bunun yanında medyanın arkeolojik verileri bir propaganda malzemesi olarak kullanmasına sıklıkla rastlanmaktadır. İngilizce yayın yapan İsrail gazetelerine bakıldığında dışarıya karşı toprağın Yahudiliğine vurgu yapan haber ve videolarla karşılaşmak olağandır. Nitekim çoğu haber sitesinin arkeolojik keşiflere ayırdığı bir bülteni bulunmaktadır. Düzenli olarak yeni bulunan keşifler, bunların önemine dair haberlerin yanında yılın en önemli ilk on arkeolojik keşfi şeklinde yayınlar yapılmaktadır. Haberler çoğunlukla İsrail’in antik dönemine odaklıdır. Roma ve İslami döneme ait arkeolojik keşifler kendisine çok az yer bulabilmektedir. Bulunan bulgular Yahudi tarihinin kadim kökenlerini vurgulayacak şekilde sunulmakta ve çoğunlukla Davud Krallığı ve II. Tapınak dönemine ait olan maddi kalıntılar üzerine odaklanmaktadır. Böylelikle dışarıdan bu haber sitelerini ziyaret edenlerin üzerinde toprağın aidiyetine dair olumlu bir etkide bulunulmak istenmektedir. Nitekim bu maddi kalıntılara dair yapılan keşifler haber siteleriyle sınırlı kalmamakta, keşif yayımlandıktan sonra siyasilere açısından İsrail’in toprakla olan bağını vurgulamak için söylemsel bir zemin oluşturmaktadır. İsrail’in Batı Şeria’daki yerleşimlerinde bulunan 2000 yıllık yarım Şekel Netanyahu tarafından Facebook hesabı üzerinde “İsrail halkının toprakla bağlantısının kanıtı” şeklinde sunulmuştur⁸². Yine 2013’te Davut şehrinde bulunan bir altın madalyon üzerinde menorah (şamdan) figürü, Netanyahu tarafından bu “Yahudilerin Kudüs ile olan bağlantısının ve mirasını gösteren en önemli göstergelerden bir tanesidir” ifadesiyle ele alınmıştır. 2015’te ise Eğitim Bakanı Naftali Bennett, Facebook hesabından Mahmut Abbas ve diğer işgale karşı duranlara, Beit Shemesh’te bulunan 3000 yıllık bir sühride Beda oğlu İşbaal yazısı üzerinden -İşbaal ismi Tanah’ta geçmekte, Kral Davud dönemi- “bu 3000 yıllık Yahudi Devleti’nin yayılmasını gösteren yerden çıkan başka bir gerçektir...bu millet kendine ait olan toprakları işgal etmedi” şeklinde bir meşruiyet aracı olarak kullanmıştır⁸³.

Kudüs’te yapılan kazılarda, örneğin Kral Peygamber İşaya’a ait olduğu söylenen bir mühür bulunmuştur. Mührün ise 2700 yıllık, yani demir çağına denk geldiği belirtilmektedir. Yine aynı şekilde M.Ö. 727-698 yılları arasında var olduğu belirtilen Yehuda kralı olan Hezekiya’a ait olduğu belirtilen bir sikke bulunmuştur. Bu bir kutsal metin arkeolojisi örneğidir. Böylelikle kutsal kitapta geçen bir vakanın kanıtlandığı iddia edilmiştir. Bu maddi kalıntı Kral Hezekiya’nın varlığını kanıtlamaktadır. Sikkenin üzerinde yesha’yah(u) ardından nun-beyt-yud-nvi (peygamber) yazdığı iddia edilmektedir. Bu kanıtlar

⁸² *Israel-Palestine News*, 13 August 2017.

⁸³ *Middle East Eye*, 30 March 2016; *The Jerusalem Post*, 4 December 2017.

ağlama duvarına yakın olan Ophel'de bulunmuştur. Haberde ayrıca o dönemde Kudüs'ün Yahudi merkezi olduğuna dair ifadeler kullanılarak, sikkenin taşıdığı öneme işaret edilmiştir⁸⁴. Nitekim bu bilgi sadece haber niteliğinde kalmayıp İsrail'in dışarıyı ikna etmek için bir araca dönüşmüştür. 6 Mayıs 2018'de New York'taki BM binasında bir sergi açılarak İşaya ve Hezekiya buluntuları büyükelçilere gösterilmiş ve İsrail'in Kudüs ile 3000 yıllık bağlantısı ortaya konulma çalışılmıştır. 5 günlük ABD ziyaretinde Netanyahu bu sergiyi ziyaret etmiş ve burada Kudüs'ün Yahudi kimliğine vurgu yapmıştır⁸⁵. Nitekim 2017-2018 yıllarında İsrail'in Kudüs ve Golan tepeleri gibi hak iddiasında bulunduğu ve bu haklarının uluslararası arenada kabul görmesi için arkeolojik kalıntıları bir ikna aracı olarak yoğun bir şekilde kullandığına şahit olunmuştur. Kudüs'ün ABD tarafından İsrail'in başkenti olarak kabul edilmesi sürecinde, ABD'nin aldığı kararı başka devletlerin takip etmesi amacıyla diplomatik bir ikna aracı olarak arkeolojik veriler, özellikle de sikkeler kullanılmıştır.

21 Aralık 2017 BM Kudüs kararı oylanmadan hemen önce konuşmasını yapmak için kürsüye çıkan İsrail BM Büyükelçisi Danny Danon, Kudüs'ün 3000 yıllık tarihine ve İsrail'in bölünmez başkenti olduğu vurgu yaptıktan sonra eline bir madeni para alarak konuşmasını sürdürmüştür; *“elimdeki para/sikke M.S. 67'e yani II. Tapınak dönemine dayanmaktadır. Paranın üzerindeki baskıya bakarsanız “Siyon'un Özgürlüğü İçin” yazdığını görürsünüz. Bu para Kudüs'ün Yahudilerle olan antik bağının kanıtıdır. UNESCO'nun ve Genel Kurulun olumsuz tutumları bizi bağlamaz”* ifadeleriyle arkeolojik bir materyali işgali normalleştiren bir şekilde kullanmıştır⁸⁶. Danon'un antik parası Genel Kurula taşınmadan önce İsrail, diğer ülkelerin BM büyükelçilerinin İsrail lehine karar vermeleri konusunda ikna etme aracı olarak kullanılmıştır. Nitekim Danny Danon'un liderliğini yaptığı BM büyük elçilerinin katıldığı Davud Şehri arkeolojik kazıları turunda Danon, daha sonra BM Genel Kurulu'nda kullandığı sikkeyi kaldırarak şu açıklamada bulunmuştur:

“UNESCO, Yahudiler ve Kudüs arasındaki tarihi bağı görmemezlikten gelse de benim elimde gördüğümüz sikke, Kral Davud şehri kazılarında bulundu. Sikkenin üzeri ise ‘Siyon'un Özgürlüğü İçin’ yazısıyla süslemiştir. Bu sikke kazılarda bulunanların sadece bir tanesi, tartışmasız bir şekilde Yahudilerin Kudüs ile olan bağlantısının göstergesidir. Bugün, sikke üzerinde yer alan emri yerine getirmeye çalışıyoruz”⁸⁷.

⁸⁴ Haaretz, 22 February 2018.

⁸⁵ United with Israel, 6 Mar. 2018.

⁸⁶ Haaretz, 22 December 2017.

⁸⁷ Bu çerçevede 3 Temmuz'da İsrail'i ziyaret eden –bilinen- ülkeler: Avusturya, Estonya, Gabon, Kenya, Lesotho, Malavya, Papua Yeni Gine, Polonya Togo. Bir önceki tur 3 Mayıs'ta yapılmıştır. Hamodia, 3 July 2017.

Nitekim Kudüs oylaması öncesi bu şekilde BM'deki çoğu büyükelçi İsrail tarafından ağırlanmış ve İsrail'in Kudüs ile tarihsel bağını "gösteren" arkeolojik turlar düzenlenmiştir. Bu çerçevede otuzdan fazla büyükelçi İsrail'de ağırlanmıştır⁸⁸. Böylelikle İsrail, uluslararası hukukun açık bir şekilde işgal ve gayr-ı meşru kabul ettiği pek çok noktada toprak üzerindeki egemenliğini, arkeolojik verileri kullanarak işgali "tarihsel hak/kadimlik" vurgusu üzerinden normalleştirmekte ve diplomatik bir ikna aracı olarak kullanmaktadır.

Kudüs'ün ABD tarafından İsrail'in başkenti olarak kabul edilmesinin ardından İsraili siyasetçiler arkeolojik verileri, 1967'den itibaren İsrail tarafından işgal edilmiş olan Golan tepelerinin statüsünü değiştirmede ve ABD'nin Golan tepelerini de İsrail toprağı olarak kabul etmesine dair ortaya çıkan tartışmalarda, işgali ve Yahudi varlığını normalleştiren birer kanıt olarak kullanmıştır. İsrail'deki Yesh Atid partinin lideri olan Yair Lapid, Golan'ın statüsü üzerine The Times of Israel gazetesine yazmış olduğu makalede, İsrail'in 1967'den beri elinde tuttuğı ve 1981'de ilhak ettiği Golan'ı güvenlik meseleleri dolayısıyla teslim edemeyeceğini belirtmiştir. Daha sonra tarihsel ve arkeolojik kanıtlar çerçevesinde Golan'ın İsrail'e ait olduğunu vurgulamıştır; *"Golan Tepeleri'nin tarihsel olarak Suriye'ye ait olduğu argümanı absürttür. Suriye Golan Tepelerine sadece 21 yıl, 1946'dan 1967'e kadar hükmetti. İsrail'in bağlantısı ise Kutsal Kitap'a dayanmaktadır. Tesniye'de Golan, Başan (Bashan)'dır. Bölgedeki arkeolojik kazılar sonucu bulunan M.S. 67 tarihli sikkelerin üzerinde 'Kutsal Kudüs'ün Kurtuluşu İçin' ibaresi bulunmaktadır. Romalılar Yahudi isyanını ezmek için geldiği vakitlerde. Geriye döndüğümüzde, Kudüs'ü korumak için Golan bir kaleydi. Bugün ise Golan'ı korumak Kudüs'ün görevidir"*⁸⁹.

Lapid aynı şekilde İsrail eski Genelkurmay Başkanı ve Savunma Bakanlığı yapan Moşe Ya'alon ile kaleme aldığı makalesinde Golan'da bulunan Sikke'ye ek olarak arkeolojik kazılar sonucu ortaya çıkarılan IV. yüzyıla tarihlenen Sinagog'a atıf yaparak yukarıda verilen argümanlarını tekrarlamıştır. Ardından Golan'ı yarım milyon insanını öldüren psikopat Esad'a vermek yerine bölgede istikrarı sağlayan İsrail'e verilmesinin mantıklı olduğunu belirterek ABD'ye seslenmiştir⁹⁰. Golan Tepeleri'ndeki İsrail varlığı uluslararası hukuk çerçevesinde işgal statüsünde olmasına rağmen arkeolojik kalıntılar bölgenin kimliğini İsrail'e ait kılmıştır. Burada Arapların, Filistinli veya Dürzilerin toprak üzerinde hükmü kalmamıştır, bir Sinagog ve Sikke ile toprağın aitliği Yahudileştirilmiştir.

⁸⁸ Hamodia, 3 July 2017.

⁸⁹ The Times of Israel, 6 July 2018

⁹⁰ The Time of Israel, 1 July 2018.

Sonuç

İsrail, işgal etmiş olduğu Filistin toprakları üzerinde askeri gücüne binaen söylemsel bir güç oluşturmak için arkeoloji biliminden geniş ölçüde yararlanmış ve yararlanmaya devam etmektedir. Siyonizm'in ilk gelişim dönemlerinde Filistin'e göç eden Yahudiler, toprağın kimliksel aidiyetini belirlemek amacıyla kutsal metin anlatılarını kullanmış ve kutsal metin anlatıları çerçevesinde arkeolojik çalışmalar yürütmüştür. Nitekim yapılan arkeoloji çalışmaları bölgede çoğunlukla Yahudi varlığını ortaya çıkarmaya odaklanmıştır. Bu minvalde yapılan çalışmalar, bölgenin yerlileri olan Filistinlileri görmezden gelen bir anlayışa sahiptir. Kutsal metin anlatılarını takip eden çalışmalar, bölgeyi "Yahudi tarihsel yurdu" şeklinde yansıtarak var olan Yahudi varlığına meşruiyet üretmektedir. Fakat İsrail-Filistin çatışmasının uluslararası bir soruna dönüşmesi ve İsrail'in kurulmasını takip eden süreçte, uluslararası kamuoyunda görünürlük kazanmaya başlayan Filistin varlığı, İsrail arkeoloji çalışmaları vasıtasıyla silikleştirilmeye çalışılmıştır. Bu noktada İsrail arkeoloji çalışmalarının yeni bir özelliğe büründüğü görülmektedir; görünür olmaya başlayan Filistin varlığının yerine Yahudi görünürlüğünü artırarak bölgeyi dışarıya Yahudi şekline sunmak. Filistin'in ilk çağları üzerine yapılan arkeoloji çalışmaları, arkeolojik kalıntıları Yahudileştirmekte, Filistinlilerin eski kavimlerle olan bağının "suni"liğine vurgu yaparak kökensizleştirmekte ve ilk olan ve sürekliliği sağlayan tek kavim olarak Yahudi yerelliği ön plana çıkarılmaktadır. Ayrıca yerleşimlerin fiziksel işgalini takiben bölgenin müzeler, parklar ve anıtlar donatılarak mekânın kimliğinin değiştirilmesi, turistik geziler ve medya yoluyla bölgenin Yahudi görünürlüğünü daha fazla ön plana çıkarılması, işgal edilen topraklarda Yahudi varlığını normalleştirme çabasıdır. Yahudi varlığının arkeoloji vasıtasıyla bu şekilde normalleştirilmesi, Filistinliler için üç sonuç doğurmaktadır. Birincisi, yapılan arkeolojik kazılar sonucu üretilen yayınlar Yahudilerin toprakla olan tarihsel bağını daha görünür kılmaları ve toprakla güçlü bağları olan tek etnik grubun Yahudiler olduğu anlayışını yayması, Filistinlilerin toprakla olan bağını dışarıya zayıf bir şekilde yansıtmaktadır. İkincisi, arkeolojik verilerin Yahudiler açısından ortaya koyduğu kadim tarihsel köken anlayışı işgali bir şekilde tarihsel hakka dönüştürerek normalleştirmektedir. Üçüncü ise Filistin tarihinin suskunluğudur. Filistin tarihinin İsrail-Filistin çatışması ile sınırlı tutulması ve Siyonist tarihle başlatılması, Filistinlilerin toprakla olan bağını zayıflatmaktadır. Buna karşılık Yahudi tarihinin sürekliliği ve eskiliği ve bölge tarihini Yahudilerle anlam kazandığı anlayışının ön plana çıkarılması, bölgede yaşayan diğer etnik grupların tarihini Yahudi tarihinin bir eklentisi haline getirmektedir.

KAYNAKLAR

a. Gazeteler

Al-Jazerra

Tablet Magazine

Haaretz

Washington Report on Middle East Affairs

Israel-Palestine News

Middle East Eye

The Jewish Press

The Guardian

The Jarusalem Post

b. Araştırma Eserleri

- Anderson 2017 Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökeni ve Yayılması*, (Çev. İskender Savaşır), Metis Yayınları, İstanbul.
- Arifaj 2015 Rame Arifaj, "Nationalism and Territory", *European Academic Research*, Vol. II, Issue 11, s. 14123-14131.
- Assman 2015 Jan Assman, *Kültürel Bellek*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Attias-Benbassa 2015 Jean-Christophe Attias-Ester Benbassa, *Paylaşılmayan Kutsal Topraklar ve İsrail*, (Çev. Nihal Önel), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bar-Tal 1989 Daniel Bar-Tal, "Delegitimization: The Extreme Case of Stereotyping and Prejudice", *Stereotyping and Prejudice: Changing Conceptions*, Ed. Daniel Bar-Tal, Carl F. Graumann, Ari W. Kruglanski, Wolfgang Stroebe, Springer Science, New York.
- Bar-Tal 1990, Daniel Bar-Tal, "Cause and Consequences of Delegitimization: Models of Conflict and Ethnocentrism", *Journal of Social Issues*, Vol. 46, No: 1, s. 65-81.
- Benvenisti 2002 Meron Benvenisti, *Sacred Landscape: The Buried History of the Holy Land Since 1948*, University of California Press, Los Angeles.
- Bilgin 2016 Nuri Bilgin, *Kimlik İnşası*, İzmir Büyük Şehir Belediyesi Yayınları.
- Bisharat 1994 George Bisharat, "Land, Law, and Legitimacy in Israel and Occupied Territories", 43 Am. U.L. Rev. 467.
- Ediz 2015 İsmail Ediz, "Brinci Dünya Savaşı Sonrası Filistin'de Toplum ve Siyaset 1919-1922", *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, s. 141-176.

Filistin'deki İşgale Meşruiyet Üreten Bir Yöntem Olarak İsrail Arkeolojisi

- Ediz 2019 İsmail Ediz, “A Neoclassical Realist Explanation of the Balfour Declaration and the Origins of the British Foreign Policy in Palestine”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXIV/1, s. 99-122.
- el-Haj 1998 Nadia Abu el-Haj , “Translating Truths: Nationalism, the Practice of Archaeology, and the Remaking of Past and Present in Contemporary Jerusalem”, *American Ethnologist*, Vol. 25, No. 2, s. 166-188.
- el-Haj 2001 Nadia Abu el-Haj, *Facts on the Ground: Archaeological Practice and Territorial Self-Fashioning in Israeli Society*, The University of Chicago Press.
- Fox 2002 Edward Fox, *Palestine Twilight: The Murder of Dr. Albert Glock and Archaeology of the Holy Land*, HarperCollins.
- Gabel 2013 Ilen Gabel, “Historical memory and collective identity: West Bank settlements reconstruct the past”, *Media, Culture & Society*. 35 (2), s. 250-259.
- Glock 1994 Albert Glock, “Archaeology as Cultural Survival: The Future of the Palestinian Past”, *Journal of Palestine Studies*, Vol. 23, No. 3, s. 70-84.
- Hallote-Joffe 2002 Rachel S. Hallote and Alexander H. Joffe, “The Politics of Israel Archaeology: Between Nationalism and Science in the Age of the Second Republic”, *Israel Studies*, Vol. 7, No. 3, s. 84-116.
- Jones 1994 Siân Jones, “Nationalism, Archaeology and Interpretation of Ethnicity: Israel and Beyond”, *Anthropology Today*, Vol. 10, No. 5, s. 19-21.
- Keinan 2009 Raphael Greenberg, Adi Keinan, *Israeli Archaeological Activity in the West Bank 1967-2007: A Sourcebook*, Rahas Press, Israel.
- Khalidi 1992 *All that Remains: The Palestinian Villages Occupied and Depopulated by Israel in 1948*, Ed. Walid Khalidi, Institute of Palestinian Studies, Washington D.C.
- Kohl 1998 Philip L. Kohl, “Nationalism and Archaeology: On the Constructions of Nations and the Reconstructions of the Remote Past”, *Annual Review of Anthropology*, Vol. 27, s. 223-246.
- Lamie 2007 Katjerine Lamie, “Archaeology in Palestine: The Life and Death of Albert Glock”, *Nebraska Anthropologist*, 30, s. 113-123.
- Loomba 2000 Ania Loomba, *Kolonyalizm/Postkolonyalizm*, (Çev. Mehmet Küçük), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Menderes KURT

- Maimon 2016 Yossi Maimon, *Discover the Land of Israel: A Guided Tour in Biblical Israel with Talmud and Midrash*, Vol. 1, Copyright, Israel.
- Meskell 2002 Lynn Meskell, "The Intersections of Indentity and Politics in Archeology", *Annual Review of Anthropology*, Vol. 31, s. 279-301.
- Ocupation Remains: A Legal Analysis of the Israeli Archeology Policies in West Bank: An International Law Perspective*, Diakonia International Humanitarian Law Resource Centre, December 2015.
- Oestigaard 2007 Terje Oestigaard, *Political Archaeology and Hholy Nationalism: Archaeological Battles over the Bible and Land in Israel and Palestine from 1967-2000*, Göteborg University, Gothenburg.
- Olgun 2013 Hakan Olgun, "Modern İsrail'in Milli Kimlik Kaynağı Olarak Josephus'un Masada Anlatısı", *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt. 10, Sayı: 1, s. 7-39.
- Oren-Tal-David 2004 Neta Oren, Daniel Bar-Tal and Ohad David, "Conflict, Identity, and Ethos: The Israeli-Palestinian Case", *Psychological dimensions to war and peace. The psychology of ethnic and cultural conflict*. Y. Lee, C. McCauley, F.M. Moghaddam and S. Worchel, Westport, CT, US: Praeger Publishers.
- Piterberg 2015 Gabriel Piterberg, *Siyonizmin Dönüşleri: Mitler, Siyaset ve İsrail'de Araştırmacılık*, (Çev.: Aysun Babacan), İthaki, İstanbul.
- Ram 1995 Uri Ram, "Zionist Historiography and the Invention of Modern Jewish Nationhood: The Case of Ben-Zion Dinur", *History and Memory*, Vol. 7, No. 1, s. 91-124.
- Said 2017 Edward W. Said, *Kültür ve Direniş: David Basamian ile Söyleşiler*, (Çev. Murat Erdem), Alfa Yayınları, İstanbul.
- Sand 2011 Şlomo Sand, *Yahudi Halkı Nasıl İcat Edildi: Kitabı Mukaddes'ten Siyonizme*, (Çev. Işık Ergüden), Doğan Kitap, İstanbul.
- Scham 1998 Sadra A. Scham, "Nationalism and Archeology: A Matter of Trust", *American Antropologist*, Vol. 100, No. 2, s. 301-308.
- Segev 2017 Tom Segev, *Elvis Kudüs'te: Post-Siyonizm ve İsrail'in Amerikanlaşması*, (Çev. Ömer F. Birpınar), Bilgi Kültür Sanat, İstanbul.
- Shapira 2014 Anita Shapira, *Ben-Gurion: Father of Modern Israel*, Yale University Press.
- Shapira 2015 Anita Shapira, *Israel A History*, Brandeis University Press.
- Shavit 1997 Yaacov Shavit, "Archaeology, Political Culture and Culture in Israel", *The Archaeology of Israel: Constructing the Past*,

Filistin'deki İşgale Meşruiyet Üreten Bir Yöntem Olarak İsrail Arkeolojisi

- Shlay-Rosen 2015 *Interpreting the Present*, ed. Neil Asher Silberman, David Small, Sheffield Academic Press, s. 48-61.
- Shlay-Rosen 2015 Anne B. Shlay, Gillad Rosen, *Jerusalem: The Spatial Politics of a Divided Metropolis*, Polity Press, Cambridge.
- Silberman-Small 1997 Neil Asher Silberman-David Small, *The Archaeology of Israel: Constructing the Past, Interpreting the Present*, Sheffield Academic Press.
- Smith 2002 Anthony D. Smith, *Ulusların Etnik Kökeni*, Dost Kitabevi, Ankara.
- Smith 2017 Anthony D. Smith, *Milli Kimlik*, İletişim, İstanbul.
- Sommer 2017 Ulrike Sommer, "Archeology and Nationalism" *Key Concepts in Public Archeology*, ed. Gabriel Moshenska, UCL Press, s. 166-186.
- Şavit 2015 Ari Şavit, *Vaat Edilmiş Topraklarım: İsrail'in Yükselişi ve Trajedisi*, (Çev. Serpil Açıkalin Erkorkmaz), Tekin Yayın, İstanbul.
- Tellioğlu 2015 Ömer Tellioğlu, *Filistin'e Musevi Göçü ve Siyonizm (1880-1914)*, Kitabevi, İstanbul.
- Trouillot 2015 Michel-Rotph Trouillot, *Geçmişi Susturmak: Tarihin Üretilmesi ve İktidar*, (Çev. Ozan Zeybek), İthaki Yayınları.
- Watkins 2010 Emily Bluma Watkins, *On the Border of Fire: Origins of the National Religious Settler Movement in Israel*, Copyright.
- Whitelam 1996 Keir W. Whitelam, *Invention of Ancient Israel the Silencing of Palestinian History*, Routledge, New York.
- Yosef-Mazar 1982 Ofer Bar-Yosef-Amihai Mazar, "Israeli Archaeology", *World Archaeology*, Vol. 13, No. 3, s. 310-315.
- Zerubavel 1995 Yael Zerubavel, *Recovered Roots: Collective Memory and Making of Israel National Tradition*, The University of Chicago Press.

SUMMARY

When we look at the history of Israeli archeology, it is seen that the material elements of archaeological excavations have been used in a manipulative way to prove the Jewish existence in the region. As a matter of fact, from the moment that the first Zionists migrated to Palestine, they tried to legitimize their existence on the land against the Palestinians, the main inhabitants of the region at that time. They tried to establish a legitimate basis for their existence in the region by supporting archaeological data with the *biblical narrative* which served as the legitimate certificate of its existence in Palestine. In this framework, besides their efforts to prove their existence, they began to destroy historical ties of the Palestinians with the help of archaeological data. Therefore,

biblical archaeologists have attempted to Judaization of all material elements of culture which arose archaeological excavations in the region.

According to the Israeli archaeologists, there is no connection between the people living in the region in ancient times such as Retenu, Hurru, Amuru, Canaan and Philistia, to the modern Palestinians. For such an understanding, history begins with Israelis, and an Israeli historical singularity is disclosed to world historiography. As a matter of fact, by relating the material remains obtained from the archaeological excavations with Israelis, the other ancient tribes of the region such as the Canaanites emphasize that they have no ties with the Land.

As a matter of fact, Jerusalem, which is the head of Israel's claims, is also Judaized by the same archaeological excavations. Since Jerusalem is a place considered sacred by three monotheistic religions, it is possible to see the spatial identities of three religions in the city. However, as a result of Israel's occupation of Jerusalem in 1967, the identity of the city began to change significantly. As a result of the expansion of the archaeological excavations, museums and national parks in East Jerusalem by Israel, spatial identities of the region are Judaized. Thus, Jewish visibility increased. In this way the occupation of the city is normalized under the Jewish visibility. The archaeological excavations that began in 1968 following the occupation of the city, as well as the material evidence obtained from the excavations are constantly presented as evidence of the Jewish historical rights in Jerusalem by the Israeli media. At this point, the excavations begin to eradicate the existence of Palestine, which is primarily visible to reveal the Jewish existence. In this context, they focus on the remains from the period of the Kingdom of David and Second Temple Period, the periods when, they believe, the Jewish existence is most visible in Jerusalem. Palestinian neighborhoods such as Maghreb, Shafar and Maidan were thus evacuated and demolished due to excavations. The displaced Palestinian physical assets were replaced by museums and parks where the monuments and ruins belonging to Jews were exhibited.

It appears that Israeli authorities have made a series of attempts to justify their ties with the land and legitimize the occupation. In this context, in order to prove their antiquity on the land, they use various archaeological materials produce legitimacy in the international platforms and the media. One such attempt took place in the UN General Assembly on December 21, 2017, just before the vote on the Jerusalem resolution. Danny Danon, Israel's Ambassador to the UN, showed an archaeological coin during his speech after emphasizing the 3000-year history of Jerusalem and the indivisible capital of Israel. Also after the acceptance of Jerusalem as Israel's capital by the US, Israeli authorities have also used archaeological data as evidence to normalize the occupation and Jewish existence on the Golan Heights, occupied by Israel in 1967. Thus, the region belonging to Syria, which is considered as an occupation by international law, must be left to Israel in light of the archaeological data. As a result, archaeological studies in Israel as a politicized phenomenon, a method that legitimizes the occupation and normalize the Jewish presence in Palestinian lands by making them more visible and try to invalidate the Palestinian existence by pushing them into the background.